

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ПОДАТКОВОЇ СПРАВИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Міжнародні економічні зв'язки громад у процесах сталого просторового розвитку»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, групи ЕМРМ-22-1,
спеціальності 051 «Економіка»,
освітня програма «Економіка міста та регіону»

(підпис)

Котелевича Сергія Миколайовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(підпис)

Корж Марина Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

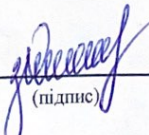
Керівник освітньо-професійної
програми
(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Скорик Марина Олегівна, к.е.н., доцент

Допущено до захисту за рішенням кафедри економічної політики та сталого розвитку
протокол від «26» 01 2024 № 6

Завідувач кафедри

(підпис)

Скорик Марина Олегівна
кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 3 22. 01. 24. О.У.
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 02.02.24
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 70 02. 02. 24
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: М.М. Маркушин О.Г.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:

<u>А.В.</u> (підпис)	<u>Талішук М.М.</u> (ініціали, прізвище)
<u>В.В.</u> (підпис)	<u>Максименко Ю.А.</u> (ініціали, прізвище)
<u>Г.Г.</u> (підпис)	<u>Корн М.А.</u> (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1.Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	19		
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	9		
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	4		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	37		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	9		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	3		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	21		
5. Апробація	від 0 до 10	—		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	33		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	70		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
70	C	4	02.02.24	Маркушич О.І. Галицький Л.В. Малюженко Т.В. Корнішук М.П. Тимощук М.В.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма «Економіка міста та регіону»

Затверджую

Завідувач кафедри економічної політики

23.10.2022 Н.П. Мацелюх

**Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Котелевичу Сергію Миколайовичу**

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Міжнародні економічні зв'язки громад у процесах сталого просторового розвитку».

Затверджена наказом ректора від 30.11.2022р. № 1254

2. Строк здачі закінченої роботи 19.01.2024 р.

3. Цільова установка – обґрунтування теоретичних засад та формулювання практичних заходів щодо вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та формулювання практичних заходів щодо вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

Об'єктом дослідження є міжнародні економічні зв'язки транскордонних територій.

Предметом дослідження є міжнародні економічні зв'язки громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

База дослідження: Карпатський (Центрально-Східний) регіон Європи.

4. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні акти, результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, дані офіційної статистики, статистична звітність Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи.

5. Перелік графічного матеріалу - 11 рисунків і 2 таблиці.

6. Зміст кваліфікаційної роботи: РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД; 1.1. Концептуальні підходи до транскордонного співробітництва територіальних громад; 1.2. Програми регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва; РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД У ПРОЦЕСАХ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ; 2.1. Тенденції формування та

розвитку геоeкономічного простору Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи; 2.2. Транскордонне співробітництво та стратегічний аналіз просторової диференціації територіальних громад; РОЗДІЛ 3. НАПРЯМ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел і складання плану роботи	До 23.10.2022	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання керівнику	До 14.04.2023	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання керівнику	До 29.06.2023	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання керівнику	До 23.11.2023	
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	До 19.01.2024	
6.	Перевірка на плагіат та отримання відгуку керівника роботи	До 22.01.2024	
7.	Попередній захист	24.12.2022	
8.	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	26.01.2024	
9.	Захист роботи	02.02.2024	

8. Дата видачі завдання 23.10.2022

9. Керівник кваліфікаційної роботи

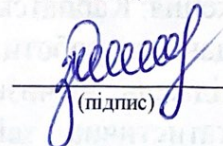

Корж М.А.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми

Скорик М.О.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

Котелевич С.М.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи: «Міжнародні економічні зв'язки громад у процесах сталого просторового розвитку»

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та формулювання практичних заходів щодо вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

Завданнями роботи є:

- дослідити концептуальні підходи до транскордонного співробітництва територіальних громад;
- охарактеризувати програми регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва;

- дослідити тенденції формування та розвитку геоекономічного простору Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи;
- проаналізувати транскордонне співробітництво та стратегічний аналіз просторової диференціації територіальних громад;

- обґрунтувати напрями вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад через призму реалізації європейської політики сусідства.

Об'єктом дослідження є міжнародні економічні зв'язки транскордонних територій.

Предметом дослідження є міжнародні економічні зв'язки громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

База дослідження – Карпатський (Центрально-Східний) регіон Європи.

За результатами дослідження сформульовані у кваліфікаційній роботі положення, висновки, рекомендації та пропозиції щодо підходів до реалізації єврорегіонального співробітництва у формі публічно-приватного партнерства як складової Стратегії розвитку Карпатського Євро регіону.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у практичному вдосконаленні міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-східного) регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій.

Результати досліджень можуть бути використані фахівцями центральних і місцевих органів виконавчої влади та самоврядування.

Теоретичні висновки кваліфікаційної роботи можуть бути впроваджені в освітній процес при викладанні курсів «Економіка територіальної громади», «Економіка міста».

Кваліфікаційна робота містить 71 сторінку, 2 таблиці, 9 рисунків, список використаних джерел з 40 найменувань, 2 додатки.

Ключові слова: сталий розвиток, просторовий розвиток, транскордонне співробітництво, територіальні громади, транскордонні території.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023.

Рік захисту роботи 2024.

ABSTRACT

The topic of the qualification work: «International economic relations of communities in the processes of sustainable spatial development»

The purpose of the work is to substantiate the theoretical foundations and formulate practical measures to improve the international economic ties of the communities of the Carpathian (Central-Eastern) region of Europe in the processes of sustainable spatial development of cross-border territories.

The tasks of the work are:

- explore conceptual approaches to cross-border cooperation of territorial communities;
- to characterize the programs of regional development and interregional economic cooperation;
- to investigate trends in the formation and development of the geo-economic space of the Carpathian (Central-Eastern) region of Europe;
- analyze cross-border cooperation and strategic analysis of spatial differentiation of territorial communities;
- to substantiate the directions of improving the international economic ties of communities through the prism of the implementation of the European neighborhood policy.

The object of the study is international economic relations of cross-border territories.

The subject of the study is the international economic relations of the communities of the Carpathian (Central-Eastern) region of Europe in the processes of sustainable spatial development of cross-border territories.

The research base is the Carpathian (Central-Eastern) region of Europe.

According to the results of the research, the provisions, conclusions, recommendations and proposals regarding approaches to the implementation of Euroregional cooperation in the form of public-private partnership as a component of the Development Strategy of the Carpathian Euroregion are formulated in the qualification work.

The scientific and practical significance of the obtained results lies in the practical improvement of international economic ties of the communities of the Carpathian (Central-Eastern) region of Europe in the processes of sustainable development of cross-border territories.

Research results can be used by specialists of central and local bodies of executive power and self-government.

The theoretical conclusions of the qualification work can be implemented in the educational process when teaching the courses "Economics of the territorial community", "Economics of the city".

The qualification work contains 71 pages, 2 tables, 9 figures, a list of used sources with 40 names, 2 appendices.

Key words: sustainable development, spatial development, cross-border cooperation, territorial communities, cross-border territories.

The year of performance of qualification work is 2023.

The year of job protection is 2024.

Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра економічної політики та сталого розвитку

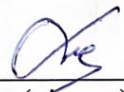
Довідка про перевірку на плагіат

№ п/п		
1.	П.І.П. автора роботи	Котелевич Сергій Миколайович
2.	Група	ЕМРМ-22-1
3.	П.І.П. наукового керівника	Корж М.А., к.е.н., доцент
4.	Тип роботи, що перевіряється (курсова, дипломна робота (проект))	Кваліфікаційна робота
5.	Назва роботи, що перевіряється	Міжнародні економічні зв'язки громад у процесах сталого просторового розвитку
6.	Рік написання роботи	2022/2024р.
7.	За результатом перевірки оригінальний текст в роботі складає (%)	100%
8.	Іншим процентам відповідають (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним)	Посилання 4,92% Цитат 2,13%

21.01.2024р.

Відповідальна особа

Телішук М.М.
(П.І.Б.)

(підпис)

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу
здобувача вищої освіти Державного податкового університету
факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1
Котелевича Сергія Миколайовича
на тему: «**Міжнародні економічні зв'язки громад у процесах сталого просторового розвитку**»
за спеціальністю 051 «Економіка», ОПП «Економіка міста та регіону»

Актуальність теми. У сучасних умовах посилення кризових явищ і зниження рівня життя населення в Україні важливим є подальший розвиток транскордонного співробітництва. Транскордонне співробітництво належить до числа економічних процесів, які інтенсивно розвиваються під дією міжнародної економічної інтеграції.

Глобалізація світової економіки призводить до посилення ролі громад в економічному розвитку локальних транскордонних територій. Завершення процесів децентралізації та реформ самоврядування на транскордонних територіях, практична реалізація принципу повсюдності місцевого самоврядування змінить вектори міжнародних економічних зв'язків громад Центрально-Східного регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій. Територіальні громади мають перетворитись із об'єкта управління на суб'єкт управління і самостійно забезпечувати свою спроможність. Територіальні громади нести будуть відповідальність за планування свого розвитку, за економічне майбутнє та добробут. З огляду на це, дослідження міжнародних економічних зв'язків громад у процесах сталого просторового розвитку є надзвичайно актуальним.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в дослідженні новітніх підходів до реалізації єврорегіонального співробітництва у формі публічно-приватного партнерства як складової Стратегії розвитку Карпатського Євро регіону.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у розробленні рекомендацій щодо вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-східного) регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. У роботі на достатньому рівні розкрито концептуальні підходи до транскордонного співробітництва територіальних громад; досліджено тенденції формування та розвитку геоекономічного простору Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи; обґрунтовано напрями вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність. Практична цінність роботи полягає в тому, що матеріали досліджень можуть бути використані фахівцями центральних і місцевих органів виконавчої влади та самоврядування при розробці прогностично-програмних та стратегічних документів розвитку міжнародних економічних зв'язків партнерських

територіальних громад єврорегіону та реалізації ними програм європейської секторальної підтримки.

Наявність недоліків. Недоліком роботи є те, що список використаної літератури оформлений без врахування нормативних документів.

Загальний висновок і оцінка роботи. Кваліфікаційна робота на тему «Міжнародні економічні зв'язки громад у процесах сталого просторового розвитку» відповідає назві спеціальності 051 «Економіка», змісту ОП «Економіка міста та регіону». Загалом, можна зробити висновок, що кваліфікаційна робота Котелевича С.М. відповідає встановленим вимогам, допускається до публічного захисту та може претендувати на позитивну оцінку.

Рецензент

**к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки
та міжнародних економічних відносин
Полтавського державного аграрного
Університету**

О.В. Чернова

« 5 » 09 2024 р.

ВІДГУК
наукового керівника на кваліфікаційну роботу
«Міжнародні економічні зв'язки громад у процесах сталого просторового розвитку»

здобувача вищої освіти Державного податкового університету
факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1
Котелевича Сергія Миколайовича

Тема є актуальною з огляду на те, що глобалізація світової економіки призводить до посилення ролі громад в економічному розвитку локальних транскордонних територій. Завершення процесів децентралізації та реформ самоврядування на транскордонних територіях, практична реалізація принципу повсюдності місцевого самоврядування змінить вектори міжнародних економічних зв'язків громад Центрально-Східного регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій.

Кваліфікаційна робота Котелевича С.М. складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Структура роботи зумовлена метою і завданнями дослідження.

Ключовим об'єктом роботи є дослідження міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

Кваліфікаційна робота відповідає встановленим методичним вимогам стосовно змісту та оформлення такого виду робіт. Мета роботи, сформовані у ній завдання, об'єкт та предмет дослідження цілком відповідають обраній темі випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи.

До недоліків в роботі слід віднести:

1. У другому розділі роботи автором (рис. 2.5) наведено алгоритм стратегічного аналізу просторової диференціації територіальних громад. Автору доцільно було б більш детально описати кожен з етапів стратегічного аналізу.

2. Список використаної літератури оформлений без врахування нормативних документів.

Вказані недоліки не впливають на якість роботи в цілому.

Наукова і практична значимість роботи. Окремі розробки та пропозиції автора заслуговують на увагу та можуть бути використані фахівцями центральних і місцевих органів виконавчої влади та самоврядування.

Рівень підготовки здобувача дав йому можливість самостійно опанувати різні інформаційні джерела, використати їх в своїй роботі та зробити обґрунтовані висновки.

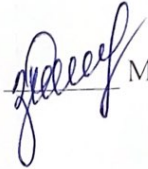
Відношення студента до виконання та загальна оцінка роботи. Робота виконана послідовно і логічно; завдання, які були поставлені в ній, Котелевич С.М. виконав у повному обсязі.

За своїм змістом та структурою кваліфікаційна робота відповідає встановленим вимогам щодо її написання, заслуговує позитивної оцінки і може бути допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Керівник кваліфікаційної роботи М.А. Корж, к.е.н., доцент

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти Котелевича Сергія Миколайовича, після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «26» 01 2024 р. № 6 допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри
економічної політики та сталого розвитку М.О. Скорик, к.е.н., доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД	11
1.1. Концептуальні підходи до транскордонного співробітництва територіальних громад.....	11
1.2. Програми регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД У ПРОЦЕСАХ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ.....	36
2.1. Тенденції формування та розвитку геоекономічного простору Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи	36
2.2. Транскордонне співробітництво та стратегічний аналіз просторової диференціації територіальних громад.....	47
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА	55
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні актуальним питанням для вітчизняної економіки України є реорганізація та подальший розвиток територіальних громад. Особливий науковий інтерес територіальних громад обумовлений їх потенціалом подальшого активного економічного розвитку та здатністю стати локомотивами підвищення рівня та якості життя в країні в цілому. У зв'язку з цим актуалізується парадигма сталого розвитку, як нова світоглядна модель, що поєднує екологічний, соціальний та економічний вимір в глобальній перспективі. Така модель сфокусована на максимізацію загальних суспільних благ в довгостроковій перспективі шляхом балансування різновекторних інтересів різноспрямованих представників суспільства.

Значна нестабільність сучасних міжнародних економічних зв'язків громад, зумовлена багатьма факторами, призводить до численних транскордонних трансформацій, впливаючи на глобальний та територіальний міждержавні рівні в умовах глокалізаційних трансформацій. У числі можливих парадигм обґрунтування напрямів подолання криз, ризиків, збурень, мінімізації хвильових процесів тощо вагомим базисом виступає концепція сталого розвитку громад, активний розвиток якої припадає на ХХ століття. Загалом сталий розвиток перестає бути національною чи, тим більше, локальною проблемою, а охоплює зовнішньоекономічні зв'язки.

Глобалізація світової економіки призводить до посилення ролі громад в економічному розвитку локальних транскордонних територій. Завершення процесів децентралізації та реформ самоврядування на транскордонних територіях, практична реалізація принципу повсюдності місцевого самоврядування змінить вектори міжнародних економічних зв'язків громад Центрально-Східного регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій. Територіальні громади мають перетворитись із об'єкта управління на суб'єкт управління і самостійно забезпечувати свою

спроможність. Територіальні громади нести відповідальність за планування свого розвитку, за економічне майбутнє та добробут. З огляду на це, дослідження міжнародних економічних зв'язків громад у процесах сталого просторового розвитку є надзвичайно актуальним.

Інформаційна основа роботи. Проблематика сталого просторового розвитку достатньо широко досліджена як європейськими, так і українськими вченими. Зокрема Бистряков І. та Клиновий Д. у своїх роботах зазначали про необхідність сучасного впорядкування просторового розвитку України відповідно до коригування орієнтирів господарської діяльності, трансформації механізмів управління простором з боку глобалістики та врахування історичних традицій, що склалися в Україні відносно теоретичних і практичних уявлень про методи організації соціально-економічного простору [1]. Герасимчук З. акцентувала увагу на недосконалості законодавчої бази щодо стимулювання сталого просторового розвитку та механізми його забезпечення [2]. Маруняк Є. вказує на необхідність урахування впливу головних трендів та вимог європейської політики, що відповідають Порядку денному на ХХІ ст. (декларації, стратегії, плани), які напрацьовані у форматі СЕМАТ в рамках програми співробітництва ЕСПОН (ESPON), при формуванні концепції інтегрованого планувального процесу в Україні [3]. Данилишин Б. та Долішній М. значну увагу присвятили дослідженням щодо регіональних особливостей розвитку територій та формуванню політики регіонального розвитку.

Теоретико-методологічні засади соціальних підходів у системі міжнародних економічних зв'язків громад знайшли своє відображення у наукових працях Н. Бекетова, А. Касперовича, В. Колтун, Н. Копилової, Н. Лапіна, Т. Семигіної та ін. Економічні підходи активно досліджуються у контексті економічного територіального розвитку на рівні міжнародної економіки, а саме: О. Безуглого, І. Залуцького, Л. Лисенка.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та формулювання практичних заходів щодо

вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

Для досягнення зазначеної мети в роботі ставилися і вирішувалися такі завдання:

- дослідити концептуальні підходи до транскордонного співробітництва територіальних громад;
- охарактеризувати програми регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва;
- дослідити тенденції формування та розвитку геоекономічного простору Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи;
- проаналізувати транскордонне співробітництво та стратегічний аналіз просторової диференціації територіальних громад;
- обґрунтувати напрями вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад через призму реалізації європейської політики сусідства.

Об'єктом дослідження є міжнародні економічні зв'язки транскордонних територій.

Предметом дослідження є міжнародні економічні зв'язки громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

Методи дослідження. У процесі написання роботи використано низку загальнонаукових методів дослідження, а саме: порівняння та дедукція, системний підхід, методи систематизації й узагальнення, статистичного аналізу, графічні методи, структурно-функціональний метод, метод порівняльного аналізу.

Наукова новизна полягає у розробці підходів до реалізації єврорегіонального співробітництва у формі публічно-приватного партнерства як складової Стратегії розвитку Карпатського Єврорегіону.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у практичному вдосконаленні міжнародних економічних зв'язків громад

Карпатського (Центрально-східного) регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій.

Матеріали досліджень можуть бути використані фахівцями центральних і місцевих органів виконавчої влади та самоврядування при розробці прогнозно-програмних та стратегічних документів розвитку міжнародних економічних зв'язків партнерських територіальних громад єврорегіону та реалізації ними програм європейської секторальної підтримки.

Теоретичні висновки кваліфікаційної роботи можуть бути впроваджені в освітній процес при викладанні курсів «Економіка територіальної громади», «Економіка міста».

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є завершеною науковою працею, яка містить теоретичні рекомендації щодо розвитку міжнародних економічних зав'язків партнерських територіальних громад єврорегіону.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів і висновків, викладених на 71 сторінці друкованого тексту. Робота містить 2 таблиці, 9 рисунків, 2 додатки. Список використаних джерел з 40 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД

1.1. Концептуальні підходи до транскордонного співробітництва територіальних громад

Сучасні аспекти сталого просторового розвитку досліджено у публікаціях зарубіжних вчених. Зокрема, інтегрована європейська структура тери-торіального управління з урахуванням національних особливостей країн-членів ЄС активно досліджується європейськими вченими Фалуді, Джаннакуру, Стед і Котелла, Адамс, Котелла [4]. Наприклад Джанінн Ріволін визначила, що «територіальне управління» відноситься до набору політичних процесів, а «сис-тема просторового планування» до технічних процесів [5]. Разом з тим, у ЄС продовжуються дискусії щодо впливу Європейського Співтовариства на його держави-члени та аналізу процесів «європеїзації». Найпершу дефініцію цього феномену дав Роберт Ладрех – це «поступовий процес, який переорієнтовує напрям та форми (внутрішніх) політик до того рівня, коли європейська політична та економічна динаміка стає частиною організаційної (конструктивної) логіки національної політики та її утворення» [6].

Проблема просторового розвитку є фундаментальною з теоретичної та практичної точок зору та актуальною протягом усього історичного періоду існування людства, оскільки для суспільства завжди є актуальним пошук оптимальної моделі просторової організації, особливості якої зумовлені природно-ресурсними перевагами окремих територій та економічними передумовами, що визначають доцільність і напрями виробничої діяльності [2].

Разом з цим, вагомою стає проблема сталого розвитку, прийняття Концепції якого було зумовлене необхідністю економічного зростання, пов'язаного із збільшенням населення планети майже у п'ять разів, порівняно з початком двадцятого століття, та наявних екологічних проблем, які на фоні

вичерпності ресурсів приймали все більш загрозливий вигляд. Сталий розвиток (англ. Sustainable development), на думку Немерцалова С. В., – це «загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі» [3]. Тобто головна ідея Концепції полягає у раціональному веденні світового господарства, щоб не шкодити наступним поколінням.

Сталий розвиток орієнтований на економічну стабільність у гармонії із соціальним благополуччям та екологічною безпекою, визначає правильну перспективу бачення розвитку (не тільки місцевого, а й глобального) як стану динамічної рівноваги, своєрідного гомеостазу між складовими просторового розвитку.

Отже, сталий розвиток – це узгоджений та збалансований розвиток певних територій у економічному, соціальному і екологічному напрямі на основі раціонального використання всіх видів ресурсів.

Схема формування складових сталого розвитку, представлена на рисунку (додаток А), яка відображає алгоритм пріоритетів у діях спільноти щодо вибору складових, цілей та інструментів планування розвитку.

Проблема просторового розвитку є багатоаспектною, оскільки включає широке коло питань ресурсного характеру та відтворювального процесу в межах єдиного економічного простору.

Великий внесок у теорію економічного простору внесли Ф. Перрокс і Ж. Будвіль, яким належить регіональне тлумачення полюса росту й виділення видів економічних просторів – гомогенне, поляризоване, планове. У. Айзард опрацював теорії розміщення і розробив метод аналізу промислового комплексу, Н. Н. Колосовський обґрунтував економічне районування й формуванні територіальних виробничих комплексів, а ґрунтовні доповнення в теорію економічного простору внесли: Н. Н. Баранский, Н. Н. Некрасов, А. Е. Пробст, Ю. Г. Саушкин та ін. [12].

Просторовий розвиток – це відтворювальний процес елементів простору, що функціонує як система речових і енергетичних потоків (сировинних ресурсів, товарів і послуг, організаційних, фінансових і людських капіталів тощо) [4].

Просторові аспекти є сьогодні одними з найбільш популярних об'єктів аналізу не лише економіки, але і цілого ряду суміжних з нею галузей знань, оскільки зростає число публікацій з проблем просторової організації економіки, все частіше лунають пропозиції по формуванню просторової науки, яка б включала і економіку, і соціальну сферу, і екологію та інші науки. Причиною такого інтересу, вочевидь, є наступні обставини:

- по-перше, ілюзія благополуччя у сфері макроекономічної динаміки і в той же час явні невдачі в області пошуків механізмів модернізації економіки змушують дослідників звернути увагу на потенціал територіальної організації національної економіки;

- по-друге, пов'язані з очікуваннями економістів надії на перенесення акценту в модернізації економіки на рівень територіальної організації і управління наštтовхнулись на очевидну неготовність економічної теорії інтегрувати просторовий аспект економічної динаміки в канонічні моделі загальної економічної рівноваги і динаміки [13, с. 9].

Основними сучасними тенденціями просторового розвитку будь-якої територіальної соціально-економічної системи (ТСЕС) можна визначити такі [4]:

- 1) у процесі просторового розвитку ТСЕС її межі постійно розширюються, а всередині відбувається поляризація на зони (ієрархія за рівнями: місця; поєднання; комплекси);

- 2) посилюється контрастність у рівні просторового розвитку між окремими територіями в межах ТСЕС, що описує класична модель «центрпериферія», розроблена Дж. Фрідманом у кінці 60-х рр. XX ст. [7; 8];

- 3) на постіндустріальному етапі розвитку суспільства, згідно з концепцією «третьої хвилі» Е. Тоффлера, відбуваються зміни в його

просторовій організації: концентрацію змінює деконцентрація, централізацію – децентралізація, в геопросторі нарастають тенденції субурбанізації та дезурбанізації, обумовлені деіндустріалізацією міст, а також переїздом найзабезпеченішої частини населення з міських центрів у комфортабельніші пригорода і селища зі зручною транспортною доступністю;

4) якщо в попередній період індустріалізації просторовий розвиток ТСЕС регіонального рівня базувався на власній сформованій системі транспортних та інженерних інфраструктур, що становили «каркас» індустрії, системі розселення, а також адміністративно-державному поділі країни, які підтримували технологічну цілісність територіальних виробничих комплексів і забезпечували перетікання продуктивних сил всередині країни, то сьогодні він все тісніше пов'язується із процесами зовнішнього середовища з умовами у глобальному світі.

Теорія економічного простору не є новою, однак, для науки та практики залишаються невирішеними низка проблемних питань, пов'язаних із протіканням територіально-структурних процесів, які в межах вітчизняного економічного простору розвиваються хаотично, невпорядковано та нехтування якими призводить до наслідків деструктивного характеру [10, с. 80].

Для того, щоб сформулювати принципи просторового розвитку конкретної території (країни, регіону, населеного пункту, територіальної громади) необхідно виокремити універсальні принципи, на яких він ґрунтується в економіці [4]:

1) корпоративність, тобто процеси, що відбуваються у просторі будь-якої територіальної соціально-економічної системи (ТСЕС), повинні бути кооперативними (корпоративними), іншими словами, дії її компонентів повинні бути узгодженими;

2) комплексність просторового розвитку – формується на основі спеціалізації території, а головним комплексо-формуєчим її ядром є населення з його потребами;

3) системна раціональність, що передбачає залучення в економіку всього комплексу факторів суспільного розвитку;

4) підпорядкованість (введений Г. Хакеном [11]) – для будь-якої системи можна визначити параметри порядку, що дають змогу описати її складну поведінку доволі простим чином, а також вибрати певні параметри контролю, при зміні яких змінюється поведінка системи, а параметри порядку зумовлюють поведінку окремих елементів системи;

5) оптимальність (стосується таких аспектів: забезпечення оптимального рівня спеціалізації окремих районних суспільно-економічних систем на сучасному етапі розвитку продуктивних сил країни; оптимізація просторової структури; територіальність; районування (зонування) просторового розвитку);

8) взаємодоповнюваність та значимість регіонів – створення просторових регіонів-лідерів для демонстрації найкращого образу майбутнього;

9) історичне самовизначення передбачає освоєння не тільки нових територій, а й нових способів господарювання і життєдіяльності на основі спільного використання інфраструктурних комунікацій;

10) поліцентричність – створення нових центрів продукування діяльності творення і зміцнення міських мереж збільшують взаємозалежність цих міст і формують зв'язки, сприяють їхній спеціалізації, економічному зростанню, а також мають вигоди через економічне змагання і пошук виходів із проблем;

11) подолання розриву між Центром і Периферією, що означає не стільки переливання капіталів із першого в другу, скільки докорінні перетворення механізмів соціально-економічних відносин Периферії у інтеграцію цих полюсів;

12) єдність, що вимагає створення одного простору, який стимулює однакові умови розвитку соціальних та економічних процесів;

13) необхідність забезпечувати розширене відтворення стратегічних ресурсів, насамперед, середовища існування і людського потенціалу;

14) субсидіарність, передбачає практику постійного розподілу і перерозподілу повноважень (функцій, прав та обов'язків, відповідальності, компетенцій і фінансових засобів) між управлінськими органами різного рівня – державними, регіональними, місцевими, об'єднаних поняттям «субсидіарності»;

15) взаємність, що стосується вертикального узгодження планів і схем просторового розвитку, передбачає організацію такої планувальної схеми просторового розвитку, яка б давала змогу місцевим і регіональним владам пристосувати свої рішення планування до заходів вищого рівня у той час, як національна влада, відповідно, пристосовує свої рішення до місцевого масштабу та планів і проектів, що проводяться на місцях;

16) дотримання соціальної згоди, що передбачає ефективну участь суспільства у процесі просторового планування (місцеві та регіональні ініціативи, активне середовище для зовнішніх інвесторів і агентів);

17) пріоритетність – визначення найбільш важливих і першочергових заходів;

18) комплементарність («органічного розвитку») – гармонійний розвиток областей простору;

19) рівність доступу до інфраструктури, інформації та знань;

20) стійкий просторовий розвиток або принцип екологічного імперативу;

21) врахування прогностичних характеристик розвитку соціально-економічних процесів;

22) адміністративності – соціально-економічний розвиток став залежати від ступеня інтегрованості регіону в зовнішні ринки, від припливу капіталів, знань і технологій з інших територій.

Просторовий розвиток визнається як кількісні й якісні зміни середовища та характеризується сукупністю чинників, які впливають на якість життя:

тривалість життя, стан навколишнього середовища, стан охорони здоров'я, купівельна спроможність населення, якість житлових умов, ступінь економічної та політичної стабільності тощо [9]. Тобто для нього характерним є зв'язок з інноваційним розвитком. Цей зв'язок підтверджує, що інноваційні зміни у різних сферах життя суспільства спричиняють просторовий розвиток. А інноваційні зміни забезпечуються високоосвіченим населенням, розвинутою інфраструктурою і сприятливими умовами середовища.

Відповідно просторовий розвиток заснований на збалансованому поєднанні інноваційного, економічного, соціального і екологічного розвитку (рис. 1.1) [9].

<u>Інноваційний розвиток</u>	<u>Економічний розвиток</u>	<u>Соціальний розвиток</u>	<u>Екологічний розвиток</u>
використання принципів нових прогресивних технологій, перехід до випуску високотехнологічної продукції, прогресивні організаційні та управлінські рішення в інноваційній діяльності на мікро- та макрорівнях розвитку	якісні зміни в часі у виробничих процесах, системі рахунків, структурі економіки та інших сферах, пов'язаних із народним господарюванням в країні або регіоні	тип змін у суспільстві, що відзначаються переходом усіх суспільних відносин до якісно нового стану, наслідком якого є взаємодія сукуплесті соціальних процесів	якісні зміни, що пов'язані із раціональним та екологобезпечним господарюванням, високоефективним використанням природних ресурсів; збереженням, відтворенням і примноженням якості довкілля

Просторовий розвиток – це форма координації динамічного процесу кількісних та якісних змін будь-яких явищ (регіон, економіка регіону, соціально-економічна система), який враховує зв'язки всіх складових, в результаті чого розвиток набуває нового якісного стану у вигляді певного співвідношення елементів системи, що забезпечує отримання синергетичного ефекту

Рис. 1.1. Визначення взаємозв'язку інноваційного, економічного, соціального, екологічного розвитку з просторовим розвитком

Джерело: [9]

Особливою інституцією, яка сформувалася в Україні у процесі інституційної трансформації національної економіки на засадах децентралізації та реформи місцевого самоврядування, можна розглядати територіальні громади.

Схематично досліджувана інституційна конструкція (матриця) згаданих елементів сталого розвитку (СР) територіальних громад подана на рис. 1.2 [19, с. 6-7].

Рис. 1.2. Основні елементи сталого розвитку територіальних громад

Джерело: [19, с. 7]

Представлена матриця містить важливі наукову та освітню складові, проте разом з цим вона не відображає інноваційний вектор розвитку, що в сучасних умовах є необхідною основою конкурентоздатності та розвитку. Крім того, позитивним є визначена окрема складова – територіальні громади, оскільки це визначає певну узгодженість з територіальними пріоритетами, ресурсною забезпеченістю та умовами територіального розвитку.

Відповідно вважаємо за доцільне розширити зазначену матрицю і представити її в удосконаленому вигляді (рис. 1.3).

Зокрема, освітньо-інноваційний розвиток ми представляємо як елемент сталого просторового розвитку транскордонних територій, що містить баланс інтересів всіх зацікавлених інституцій освітньо-інноваційного характеру (зокрема, ЗВО та наукових структур), які пов'язані між собою та зорієнтовані на створення інновацій.

Своєрідними інституціями сталого розвитку є наука й освіта, які розробляють, аналізують та здійснюють навчально-інформаційне забезпечення дійових осіб відповідних процесів. При цьому можна зазначити,

що розвиток науки випереджає і освітній процес, і практику впровадження основних ідей.

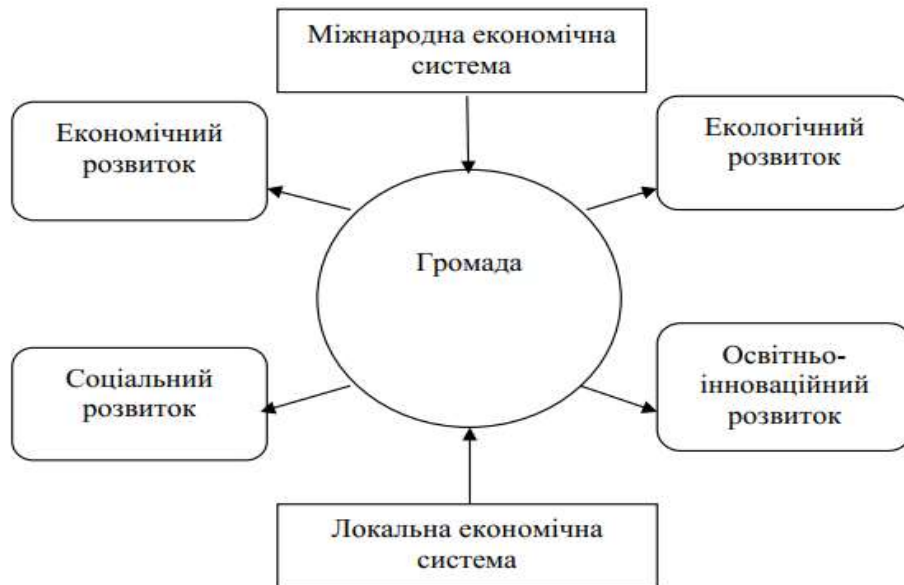

Рис. 1.3. Схема сталого просторового розвитку громади

Джерело: [19, с. 7]

Стосовно ситуації в Україні, то, на нашу думку, тут наявні певні питання, пов'язані з економічними обмеженнями; соціальною нерівністю; екологічними проблемами; інституційною недосконалістю, що вимагає розробки стратегічних заходів з їхнього подолання.

Реалізація концепції сталого розвитку в територіальних громадах охоплює декілька, певною мірою суперечливих, блоків завдань: перше, це нарощування обсягів виробництва насамперед з метою поліпшення економічної складової; друге – подолання нестачі коштів, а часом і соціальної безвідповідальності бізнесу щодо екологічних вимог; третє – подолання залишкового принципу у розв'язанні соціальних питань [19, с. 7].

Сьогодні, коли зростають виклики сучасного глобалізованого світу та пришвидшуються зміни в Україні здійснюється спроба впровадити стратегічний підхід до планування сталого просторового (територіального) розвитку з метою консолідації зусиль та ресурсів всіх суб'єктів території навколо нових цінностей і довгострокових пріоритетів та нарощення їх конкурентоздатності [20, с. 90-91].

Ситуація з реалізацією концепції сталого розвитку суттєво пов'язана з історичним обставинами, суспільним розвитком як окремих територій, так і країни в цілому. Зазначені прогалини у ефективних процесах трансформації економіки в напрямі сталого розвитку можна виявити за допомогою феномену глокалізації. Вона як глобальна модель дозволяє вивчити більшість проблем під якісно новим кутом зору, що допомагає виявити їх глибинні причини та чинники, а отже, напрацювати більш ефективні механізми розв'язання [21].

Отже, для забезпечення сталого просторового розвитку важливою є тісна взаємодія на локальних рівнях всіх суб'єктів, визначення ними основних пріоритетів розвитку і їх узгоджена реалізація. Саме створення і розвиток громад дозволить на локальних рівнях швидко вирішувати найважливіші проблемні питання. Тобто громадська активність сприятиме розвитку територій.

Однак, основні проблеми реалізації громадської участі в державному управлінні розвитком територій полягають, з одного боку, у небажанні влади забезпечувати участь громади у творенні державної політики та перебувати під її контролем – через побоювання виявити свою некомпетентність і нести за це відповідальність, з іншого – у пасивності громадян, відсутності бажання активно долучатися до суспільно-політичного життя [6]. Тому зміна відношення громадян до влади має розпочатись із зміни відношення влади до громади.

Для ефективного впровадження концепції сталого просторового розвитку у вітчизняну практику важливим є розвиток в цьому напрямі інституту законодавчої системи, оскільки складність проблеми полягає у відсутності можливості чітко окреслити об'єкти та суб'єктів правових відносин [12; 13].

Загалом, інститути макrorівня визначають загальні умови соціально-економічного середовища країни, рівень економічної активності суб'єктів господарювання, рівень та якість життя населення, пріоритети та темпи розвитку країни тощо.

Актуальним вектором соціальної політики вважається прагнення створити умови для нагромадження та раціонального використання інтелектуальних складових людського потенціалу, оскільки поєднання її стимулюючої, захисної та регулюючої ролей спроможне забезпечити гідні рівень, якість життя та зростання економіки. Основні напрями мають реалізовуватись переважно в середовищі перетину освітньої сфери та ринку праці, через сприяння усвідомленню відповідальності держави і домогосподарств за поточне спрямування інвестицій та відповідальності бізнесу за умови використання людського капіталу [5].

Для України сьогодні важливим є формування партнерських відносин загалом у макросистемі людина-підприємство-державо-суспільство, які передбачатимуть загальну, консолідовану відповідальність будуть сприяти обмеженню домінування індивідуального й колективного егоїзму, оскільки консолідована відповідальність є більш високою та стійкою за умов найбільш повного збігу інтересів соціальних партнерів, погодженості дій і рівноцінного їхнього внеску в загальну відповідальність. Соціально відповідальні дії дозволять істотно зменшити опір змінам та формувати партнерські відносини як в колективах підприємств, так і загалом в суспільстві щодо інноваційного розвитку [5].

Необхідною умовою забезпечення сталого просторового розвитку національної економіки є ефективна зовнішньоекономічна політика, яка повинна базуватися на захисті національних інтересів.

Ключовим зовнішньополітичним курсом України, що відкриває нові можливості для економічного розвитку, соціального прогресу, співпраці з промислово розвиненими країнами світу, зміцнення позицій держави на міжнародній арені стала проголошена Європейська інтеграція. Основним правовим документом, який заклав основи співробітництва між Європейським Союзом та Україною, стала Угода про партнерство та співробітництво (УПС), підписана 14 червня 1994 року у м. Люксембурзі та набула чинності після ратифікації національними парламентами країн-членів ЄС 1 березня 1998

року. Вона була спрямована як на розвиток економічного співробітництва, політичного діалогу між Україною та ЄС, так і на підтримку зусиль України щодо розвитку демократії і верховенства права. Цією Угодою було встановлено партнерство між Європейським Співтовариством і його державами-членами, з одного боку, та Україною, з іншого боку, у 28 сферах із метою розширення та поглиблення взаємної торгівлі.

Україна задекларувала свою відданість європейським цінностям та прагнення стати повноправним членом Європейського Союзу у політичному, економічному, правовому та інших відношеннях. Вона реалізує свій стратегічний зовнішньополітичний вектор шляхом європейської інтеграції, яка виступає комплексом заходів, спрямованих на досягнення відповідності європейським стандартам рівня демократії, верховенства права, незалежності і справедливості судової системи, ефективної ринкової економічної системи, гідного рівня життя людей, тощо. Проголошені пріоритети позитивно сприймалися більшістю населення України, однак щодо реальних кроків з покращення соціально-економічного стану і взаємодії між всіма інституціями країни в напрямі розвитку та вдосконалення залишаються нереалізованими. Відповідно суспільство критично ставиться до уряду і влади, різко реагує на інформаційні вкидання журналістів без перевірки і достатнього обґрунтування, що негативно відображається на реалізації реформ, не сприяє позитивним змінам.

Загалом, процеси європейської інтеграції сприяють посиленню процесів регіоналізації, а відповідно й підвищення ефективності використання власного потенціалу та локальних ініціатив в межах міжтериторіального та транскордонного співробітництва [7]. Вона сприяє більш ефективному використанню наявних ресурсів, підвищенню рівня життя.

Особлива увага щодо розвитку регіональної політики та транскордонного співробітництва здійснюється ООН, ОЕСР, ЄС, а забезпечує сформоване інституційно-правове база, що включає міжнародні нормативноправові документи, міждержавні угоди, національне

законодавство, міжрегіональні угоди тощо. Зокрема, основним документом, що регламентує відповідну діяльність є Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року [34].

Транскордонне співробітництво – це спільні дії, спрямовані на поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами та місцевими органами виконавчої влади України і територіальними громадами та відповідними органами влади сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [34].

ТКС є формою практичної реалізації взаємодії на локальних рівнях у напрямі забезпечення балансу соціальних, економічних, екологічних, культурних та інших зв'язків між всіма суб'єктами співробітництва та забезпечує кращі можливості для використання додаткового ресурсного потенціалу у напрямі сталого просторового розвитку. Воно дозволяє мобілізувати й ефективно використовувати ресурси територій, об'єднати зусилля регіонів сусідніх країн задля вирішення проблем транскордонного регіону, надання йому рис сталості та орієнтації на підвищення якості життя населення [7].

Транскордонне співробітництво сьогодні, в умовах глобалізації та стрімкого зростання інтеграційних процесів, має властивість прискорювати процеси вирівнювання рівня життя населення прикордонних регіонів через лібералізацію переміщення товарів, послуг, капіталу та людей. Воно проявляється у різних варіаціях, проте завжди переслідує одні й ті ж цілі незалежно від країн, регіони яких є учасниками подібного співробітництва: економічна співпраця, розширення політичного діалогу на регіональному рівні, створення умов для соціальної інтеракції населення та культурного обміну, об'єднання зусиль задля вирішення спільних проблем і, як наслідок, підвищення рівня життя населення по обидва боки кордону та поліпшення відносин як між самими регіонами-учасниками транскордонного співробітництва, так і між країнами, які вони представляють [39].

Відносини між Україною та ЄС, що належать також до співпраці місцевих і регіональних органів влади України та держав-членів Євросоюзу на даний час формуються за допомогою Європейської політики сусідства – інструменту зовнішньої політики ЄС, що призначений для країн, з якими він межує на привілейованих умовах, сприяючи поглибленню політичних відносин і економічній інтеграції [39].

Одним із загальних інструментів, що забезпечує пряму підтримку ЄС прикордонному співробітництву на зовнішніх кордонах Євросоюзу є Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП), який передбачає диференційований підхід і різноманітні моделі співробітництва з країнами-сусідами чи їх окремими регіонами. ЄІСП є фінансовою основою реалізації Європейської політики сусідства.

1.2. Програми регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва

У сучасних умовах посилення кризових явищ і зниженням рівня життя населення в Україні, важливим є подальший розвиток транскордонного співробітництва. Транскордонне співробітництво належить до числа економічних процесів, які інтенсивно розвиваються під дією міжнародної економічної інтеграції. У зв'язку з розширенням та поглибленням економічного співробітництва країн-членів ЄС та України прикордонні регіони повинні стати зонами контакту національних господарств, а їх міжнародні проекти – точками росту економіки та соціуму областей. З огляду на це, актуальним є визначення ступеня відповідності між діяльністю України у сфері транскордонного співробітництва та прагненням країни набути членства в Євросоюзі.

На сьогодні функції та механізми, фактори впливу на процеси транскордонного співробітництва ТКС достатньо вивчені [5]. Водночас, аналіз діяльності українських учасників ТКС засвідчує: ще не виправдовуються

сподівання, закладені в теоретичних обґрунтуваннях, та не досягнуті передбачувані на початку їх здійснення економічні ефекти. Тому проблеми, які мають місце в співробітництві регіонів потребують подальших наукових-аналітичних розробок. У першу чергу це стосується розробки практичних рекомендацій щодо економічного розвитку регіонів на інноваційних засадах реалізації єврорегіонального співробітництва, та способів управління ним.

В Україні сьогодні транскордонне співробітництво розглядається у двох площинах – як інструмент розвитку прикордонних територій та як чинник реалізації її євроінтеграційних прагнень.

Про основні завдання транскордонного співробітництва зазначалося у Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки: «сприяння економічному, соціальному, культурному розвитку прикордонних регіонів та активізація всебічного транскордонного співробітництва із сусідніми країнами на державному, регіональному й місцевому рівнях; забезпечення реалізації великомасштабних проектів транскордонного співробітництва...; активізація зовнішньоекономічної діяльності регіонів; створення умов для заснування і функціонування спільних підприємств та утворення транскордонних економічних кластерів; сприяння розвитку малого й середнього підприємництва; забезпечення охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки; розвиток інфраструктури прикордонних регіонів і створення умов для залучення інвестицій» [6].

Однак, прийняття даної програми не забезпечило повноцінної реалізації напрямів транскордонного співробітництва. Частково це було пов'язано з конфліктом на сході України, до повного розв'язання якого реалізація прикордонними регіонами проектів транскордонного співробітництва з Російською Федерацією стала неможливою, а з іншими країнами суттєво змінилася. Вагомими проблемами залишилися недостатні темпи соціально-економічного розвитку прикордонних областей України та нерозвинутість інструментів підтримки його реалізації.

Крім того, негативно впливають та стримують розвиток транскордонного співробітництва [18]: низький рівень розвитку прикордонної транспортної інфраструктури; повільні темпи впровадження сучасних методів контролю в пунктах пропуску через державний кордон; законодавчі та інституційні обмеження щодо розвитку малого та середнього бізнесу у прикордонних регіонах України; декларативний характер спільних пріоритетів міждержавного співробітництва, недосконалий механізм спільного планування та обмежені інструменти реалізації спільних із сусідніми державами проектів транскордонного співробітництва; низька активність учасників транскордонного співробітництва на рівні районів та територіальних громад; відсутність безвізового режиму та невідповідність пропускнуої спроможності пунктів пропуску через державний кордон потребам розвитку транскордонного співробітництва тощо.

В новій Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки окремі завдання були уточнені, наведені за окремими напрямками, проте їх вектор залишився схожим.

Уточнення і конкретизація основних завдань ТКС мали за мету підтримати розвиток партнерських відносин з країнами сусідами, що посприяло б покращенню соціально-економічного стану прикордонних територій України. Навіть змінилася основна мета затверджених і прийнятих до реалізації Державних програм. Перша передбачала «активізацію соціально-економічного, науково-технічного, екологічного, культурного розвитку суб'єктів транскордонного співробітництва», а друга – «ефективне використання внутрішніх факторів розвитку і підвищення рівня конкурентоспроможності прикордонних регіонів України шляхом активізації та розвитку транскордонного співробітництва» [6].

І вже сьогодні відбувається констатація, що знову залишаються невирішеними багато проблем у транскордонній діяльності: наявність суттєвих диспропорцій соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів; низький рівень зайнятості населення прикордонних регіонів; високий

рівень безробіття населення в Україні; негативний зовнішньоторговельний баланс, низький темп приросту експорту та імпорту товарів та послуг; незавершеність правового оформлення та демаркації державного кордону України; низька пропускна спроможність пунктів пропуску та невідповідний рівень їх облаштування; низький рівень міграційного приросту населення; відсутність достатнього обсягу фінансового забезпечення реалізації заходів і проєктів транскордонного співробітництва; низький рівень активності суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва щодо реалізації проєктів транскордонного співробітництва; недостатній рівень якості проєктного менеджменту на рівні місцевої виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що визначає низьку спроможність місцевих суб'єктів до залучення зовнішніх фінансових ресурсів для реалізації спільних проєктів [6].

У всіх затверджених Державних програмах розвитку ТКС спільним залишається визначення пріоритетних заходів щодо вирішення поточних проблем та розвитку взаємодії, консолідації зусиль і концентрації ресурсів суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва для збалансованого розвитку прикордонних територій та підвищення конкурентоспроможності регіонів України.

Значною мірою на розвиток транскордонного співробітництва впливає ставлення до транскордонної кооперації з боку сусідніх держав, їх можливість та готовність реагування на спільні виклики та проблеми. Важливим в цьому напрямі є сприяння встановленню і поглибленню економічних, соціальних, наукових, технологічних, екологічних, культурних, туристичних та інших відносин між суб'єктами і учасниками таких відносин в умовах прикордонної співпраці.

У Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 рр. було виділено пріоритети транскордонного співробітництва із сусідніми державами з уточненням по кожній, зокрема з країнами що водять до Карпатського Єврорегіону:

– із Словацькою Республікою – співпраця у сфері реформування органів місцевого самоврядування; забезпечення розвитку туристично-рекреаційного потенціалу прикордонних регіонів; виконання культурно-мистецьких програм; введення спрощеного механізму малого прикордонного руху та розширення території його дії; удосконалення та спрощення механізму малого прикордонного руху, модернізація та реконструкція пунктів пропуску на українсько-словацькому кордоні тощо;

– з Румунією – оновлення існуючої та створення нової інфраструктури для покращення доступності до регіонів, забезпечення розвитку транспорту, зв'язку і туризму; посилення співпраці у сфері освіти, досліджень, технологічних розробок та інновації; забезпечення розвитку мережі автомобільних доріг та прикордонної інфраструктури економічне використання гирла р. Дунай та будівництво транспортної інфраструктури, зокрема мостів та поромів тощо;

– з Угорщиною – забезпечення розвитку протипаводкового захисту та створення інтегрованої системи прогнозування паводків; співпраця між навчальними закладами; завершення реалізації проекту «Ефективний та безпечний кордон між Угорщиною та Україною»; забезпечення розвитку підприємництва; обмін досвідом з Угорською Стороною щодо енергоефективності та енергозбереження тощо;

– з Республікою Польща – покращення доступності до регіонів, модернізація і забезпечення розвитку існуючої транскордонної інфраструктури для підвищення її пропускнуої спроможності; створення функціонального модуля «фільтр пункту пропуску» в міжнародному пункті пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення РаваРуська, реконструкція пункту пропуску через державний кордон Устилуг та забезпечення розвитку IT-інфраструктури вітчизняної митної та прикордонної служб; забезпечення розвитку співпраці з урахуванням досвіду Республіки Польща у реформуванні та провадженні діяльності органів місцевого самоврядування, розвитку малого, середнього та соціального

підприємництва; обмін досвідом у сфері енергоефективності; забезпечення безпеки та боротьба з організованою злочинністю, введення спрощеного режиму малого прикордонного руху, підтримка транскордонного співробітництва тощо [10].

Визначені пріоритети дозволили сконцентрувати ресурси на виконання проголошених напрямів, однак системних змін це не забезпечило і, відповідно, вже у новій програмі розвитку ТКС зазначено про важливість «активізації участі України в реалізації Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону та ініціативи створення нової макрорегіональної Стратегії Європейського Союзу для Карпатського регіону та програм підтримки, які діють в їх рамках» [6]. Важливою залишається робота щодо забезпечення розвитку транскордонного співробітництва на основі розвитку недержавних інституцій, прикордонної інфраструктури, реалізації донорських проєктів (програм) тощо.

Сьогодні робиться спроба для забезпечення розвитку транскордонного співробітництва сконцентрувати зусилля і ресурси на «виконанні програмних заходів за чотирма напрямками: реалізації в Україні Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону та Дунайської транснаціональної програми; реалізації проєктів (програм), що фінансуються за рахунок міжнародної технічної допомоги, а також в рамках фінансового інструменту «Сусідство, розвиток і міжнародне співробітництво» (NDICI); розвитку прикордонної інфраструктури гірських територій Карпат; розвитку недержавних інституцій (громадських організацій) у сфері транскордонного співробітництва та об'єднань єврорегіонального співробітництва» [6].

В нових програмних документах уряд сьогодні намагається чітко розмежувати очікувані результати за окремими напрямками. Зокрема, щодо напрямку розвитку гірських прикордонних територій Карпат визначено: забезпечити участь України у реалізації ініціативи створення нової макрорегіональної Стратегії Європейського Союзу для Карпатського регіону; забезпечити розбудову дорожньої та прикордонної інфраструктури,

будівництво під'їзних шляхів до пунктів пропуску гірських прикордонних територій Карпат; підвищити рівень інфраструктурної та інформаційної доступності гірських прикордонних територій; забезпечити безперешкодну мобільність населення, товарів та послуг у гірських прикордонних територіях Карпат; підвищення якості надання митних послуг у пунктах пропуску гірських прикордонних територій Карпат [6].

Загалом ТКС є «одним із ефективних інструментів поглиблення взаємодії суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, що сприяє спільному вирішенню завдань місцевого та регіонального розвитку, прискоренню процесів наближення рівня життя населення прикордонних регіонів до середньоєвропейського рівня та здійсненню євроінтеграційних заходів на регіональному рівні» [6].

Попри відносно нетривалий (починаючи з 1992 р.) досвід міжнародної інтеграції законодавство України містить значний обсяг нормативноправових актів, які регламентують транскордонне співробітництво. Аналіз нормативних документів із зазначеного напрямку, а також діючих програм дозволяє виділити основні результати, які очікують отримати від транскордонного співробітництва в Україні, зокрема в сфері розвитку національної та регіональних економік: зміцнення конкурентоспроможності регіонів країни; підвищення інвестиційної привабливості території; поліпшення умов розвитку підприємництва; розвиток мережі консалтингових центрів і центрів підтримки малого та середнього підприємництва в прикордонних регіонах; підвищення якості й доступності інфраструктури; розвиток місцевих і регіональних ринків праці; розвиток співпраці між дослідницькими та підприємницькими структурами; соціальна, наукова, освітня й культурна інтеграція території прикордоння тощо.

Значну частину законодавчої бази України щодо транскордонного співробітництва (ТКС) формують міждержавні та міжурядові угоди добросусідства та співробітництва і з певною специфікою та різною динамікою розвитку в межах кожного євро регіону, що за відсутньої якісної

координації зменшує ефективність процесів щодо сталого просторового розвитку. Так, по єврорегіону «Буг» транскордонне співробітництво регулюється 22 угодами та іншими документами, єврорегіону «Нижній Дунай» – 4, Карпатському єврорегіону – 34, єврорегіону «Верхній Прут» – 15, єврорегіону «Дніпро» – 2, єврорегіону «Слобожанщина» – 2-ма угодами [4]. Тобто співпраця в межах кожного єврорегіону має певну специфіку, різну динаміку розвитку відносин тощо.

В Україні продовжується робота щодо синхронізації законодавства з Європейським Союзом: реалізація Спільної ініціативи ЄС щодо Криму; спільній операційній програмі прикордонного співробітництва ЄІСП «Україна-Угорщина-Словаччина-Румунія»; спільній операційній програмі прикордонного співробітництва ЄІСП «Україна-Польща-Білорусь»; спільній операційній програмі прикордонного співробітництва ЄІСП «Україна-Румунія-Республіка Молдова»; реалізація на регіональному рівні проектів за рахунок фінансових інструментів ЄС та фінансових установ ЄС та ін [7].

Одним із найбільш дієвих інструментів щодо взаємодії на регіональному рівні є створення та активна участь територіальних громад України у єврорегіонах.

До складу єврорегіонів входять Волинська, Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Чернівецька, Чернігівська, Харківська, Луганська, Донецька та Сумська області України. Територія України, що входить до складу єврорегіонів складає більше 40% від її загальної площі. На ній проживає майже половина населення нашої країни. На кордонах України було створено десять єврорегіонів: «Карпатський»: Україна (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області), Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія; «Буг»: Україна (Волинська область), Польща, Білорусь; «Нижній Дунай»: Україна (Одеська область), Молдова, Румунія; «Верхній Прут»: Україна (Чернівецька область), Молдова, Румунія; «Дніпро»: Україна (Чернігівська область), Росія, Білорусь; «Слобожанщина»: Україна (Харківська область), Росія; «Ярославна»: Україна (Сумська область),

Росія; «Донбас»: Україна (Донецька, Луганська області), Росія; «Дністер»: Україна (Вінницька область), Молдова; Асоціація «Чорне море»: особлива форма транскордонної співпраці суміжних регіонів країн басейну Чорного моря та ПАЧЕС.

Соціально-економічний розвиток західних прикордонних регіонів залишається тривалий час депресивним із низьким рівнем їх інтегративності. Залишаються разючими відмінності (асиметрії) в рівні розвитку прикордонної, підприємницької та інформаційної інфраструктури, які за логікою функціонування єврорегіонів, вже давно б мали стертися [7].

Окремо визначався національний рівень конкурентоспроможності та інтегративності регіонів України на кордоні з ЄС, де транскордонне співробітництво є достатньо структурованим.

Для вирішення спільних проблем і поступового зближення суміжних територіальних громад сусідніх країн доцільно розробляти та започатковувати реалізацію спільних програм і стратегій. Зокрема, розроблено Стратегію транскордонного співробітництва Люблінського воєводства (Польща), Львівської, Волинської (Україна) та Брестської (Білорусь) областей на 2014–2020 роки, де основним завданням було визначено підвищення рівня життя жителів прикордоння через ефективне втілення положень документа, яка так і не була реалізована [10].

Поряд з єврорегіонами важливим механізмом становлення міжнародних економічних зв'язків у транскордонних регіонах в умовах європейської інтеграції України слід визнати створення різного роду преференційних економічних режимів (спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, безмитних зон, транскордонних технопарків та бізнес-інкубаторів), які здатні активізувати регіональний розвиток прикордонних територій України за рахунок зовнішньоекономічних зв'язків із прикордонними регіонами сусідніх держав Європи (рис. 1.4.) [8].

Рис. 1.4. Регуляторна політика держави

Джерело: побудовано на основі [7].

Основна роль таких територій з преференційними економічними режимами передбачає підвищення інвестиційно-інноваційної активності, що сприяє розвитку підприємництва та зовнішньоекономічних зв'язків на транскордонних територіях, нарощенню обсягів товарообороту, просуванню у європейській інтеграції України.

Механізм дії преференційних режимів у транскордонних регіонах полягає у стимулюванні іноземного інвестування, освоєння нових технологій та імпорту високотехнологічного обладнання, що веде до розвитку транскордонного бізнесу та диверсифікації транскордонних ринків товарів і послуг, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у межах відповідних транскордонних регіонів [8]. Тобто, сприятливі умови даних територій забезпечили активізацію інвестиційного співробітництва та збільшення обсягів транскордонної торгівлі товарами і послугами переважно на територіях СЕЗ і ТПР, створених в українсько-угорсько-словацькому та українсько-польському транскордонних регіонах.

Обсяги прикордонної торгівлі мають значний вплив на платіжний баланс зовнішньої торгівлі держав і містять в собі значні асиметрії. Проте дієвим важелем зміцнення сусідських відносин та реалізації спільних зусиль у

напрямі розвитку торгівельної співпраці виступають єврорегіони. Зазначене дозволяє стверджувати про об'єктивну наявність передумов створення єврорегіонального механізму становлення зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах України, а також окреслити сферу дії цього механізму в умовах європейської інтеграції нашої держави (додаток Б).

Незважаючи на певні реальні кроки, що мали місце у питаннях розвитку транскордонного співробітництва, у тому числі єврорегіонів, залишається не вирішеними низка проблемних питань, які потребують окремої уваги з боку постійних комітетів Верховної Ради України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі, Міністерства фінансів, Міністерства освіти і науки, навчальних закладів, обласних Рад та обласних державних адміністрацій.

Ускладнення зазначених зрушень спричинене тим, що законодавство України щодо транскордонного співробітництва має певні прорахунки й неузгодженості з ратифікованими міжнародними нормативними актами та стандартами Європейського Союзу: не визначено конкретні механізми здійснення транскордонного співробітництва та розподілу компетенцій між органами влади; відсутня процедура фінансування проектів транскордонного співробітництва; відсутні конкретні положення, що регламентують спеціальний статус дво- та багатосторонніх органів транскордонного співробітництва тощо [34].

Руйнівною та дискредитуючою є відсутність передбачених у видаткових частинах бюджетів різних рівнів коштів для дофінансування з української сторони обов'язкових часток за спільними проектами з ЄС. Наростаюча вага міжбюджетних трансфертів у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів (понад 50 %), компетенційні протиріччя та неузгодженості між органами влади різних рівнів не дозволяють фінансувати на належному рівні транскордонні проекти за рахунок цього джерела. І це при тому, що дані витрати носять в основному інвестиційний характер («гроші приносять гроші»).

Відсутність законодавчого підґрунтя для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування зовнішніх запозичень має негативний вплив на залучення ними фінансових ресурсів для реалізації транскордонних проектів інфраструктурного розвитку. Це пов'язане перш за все з неузгодженістю українських фіскальних методів з аналогічними нормами ЄС та інших держав, що створює труднощі з переказом і використанням коштів у межах бюджету транскордонного проекту. Унаслідок цього досить часто приймається рішення про визначення головним бенефіціаром іншої сторони проекту, а не української.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД У ПРОЦЕСАХ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ

2.1. Тенденції формування та розвитку геоekonomічного простору Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи

Території, які входять тепер до складу Карпатського Єврорегіону (далі – КЄ), упродовж XIX – на початку XX ст. перебували у складі єдиного державного утворення – Австро-Угорщини [116]. Це сприяло свого роду феномену взаємодоповнюваності ринків. Навіть у подальшому, коли був період розвитку соціалістичної економіки, що на практиці означало жорсткий контроль над кордонами між країнами Центральної і Східної Європи, дрібна прикордонна торгівля у регіоні Карпат продовжувала існувати, розвивалися форми взаємодопомоги під час збору сільськогосподарського врожаю, продовжувалися традиції учнівських та студентських обмінів, зустрічей партійної та державної регіональної еліти [12].

Уже на початку 1990-х років, після відкриття кордонів між колишніми країнами – членами Варшавського договору, розпочалося формування нових механізмів транскордонної співпраці. Завдяки неформальній співпраці між бізнес-структурами, пересічними громадянами й органами влади сусідніх територій Угорщини, Словаччини, Румунії, Польщі, України створювалися передумови інноваційного механізму транскордонного співробітництва, який започаткувався у Західній Європі – Єврорегіон.

У зв'язку з цим у 1990 р. Угорщиною було ініційовано створення Асоціації «Карпати – Тиса»; тоді ж розпочалося здійснення проекту транскордонного співробітництва у Польщі. Необхідними діями для розробки єдиної платформи у співробітництві став транскордонний ярмарок у місті Ясло (Польща), проведено наукові семінари на тему можливостей співробітництва між прикордонними регіонами Польщі, Чехословаччини, Угорщини та України. Теоретична модель функціонування КЄ була

розроблена за сприяння експертів Інституту досліджень «Схід-Захід», які вчасно підмітили, що чисельні локальні ініціативи транскордонного співробітництва не знаходять підтримки і порозуміння у середовищі національних урядів. Водночас виникла загроза появи нової «залізної завіси» – між країнами Центральної Європи і колишніми республіками Радянського Союзу. І саме тому у листопаді 1991 р. у місті Міхаловце (Словаччина) на міжнародній конференції «Регіони в міжнародному співробітництві» було сформовано концепцію та визначено пріоритети взаємодії прикордонних адміністративно-територіальних одиниць.

Подальшим організаційним етапом стала конференція, проведена у травні 1992 р. у місті Ніредьгаза (Угорщина), де було запропоновано об'єднати українську, угорську та польську ініціативи щодо створення єдиної інституційної структури транскордонної співпраці. На нараді представників зацікавлених регіонів, яка відбулася у червні того ж року у місті Ужгороді (Україна) було сформовано комітет, який підготував установчі документи об'єднання – Угоду і Статут, – що і були затверджені у лютому 1993 р. на церемонії створення Міжрегіональної асоціації [13].

Карпатський Єврорегіон був створений органами влади та місцевого самоврядування прикордонних областей Польщі, Словаччини, Угорщини й України. Округи Румунії спочатку набули лише статусу спостерігача у КЄ, що було зумовлено недосконалістю національного законодавства, а точніше недостатнім рівнем компетенцій регіонів у налагодженні зв'язків із територіями по інший бік кордону. Однак після проведення регіональної реформи, активної лобістської кампанії представників північно-західних повітів, здійсненої на рівні національного уряду, влітку 1997 р. округи Румунії стали повноправними членами Єврорегіону [11].

Карпатський Єврорегіон є міжрегіональною асоціацією, угоду про створення якої було підписано міністрами закордонних справ України, Угорщини, Польщі та Словаччини 14 лютого 1993 року в м. Дебрецен (Угорщина). Згодом до діяльності Карпатського Єврорегіону долучилася

також Румунія. Керівним органом Карпатського Єврорегіону є Рада, до складу якої входять представники 5 національних делегацій (по 10 осіб від країни) 19 адміністративних регіонів Карпатського Єврорегіону. На даний час керівництво Радою Карпатського Єврорегіону здійснює польська національна сторона.

У Карпатському Єврорегіоні на території майже 145 тис. км² проживає близько 15 мільйонів осіб (табл. 2.1), переважна більшість з них – це мешканці малих містечок і сіл, периферійних громад, інфраструктура яких розвинена слабо, вкрай ізольована від центрів економічного і культурного розвитку. Цю ізоляцію підсилює кордон з Європейським Союзом, який фактично розділяє Карпатський Єврорегіон на дві частини. Саме тому в регіоні утворилася велика кількість соціально вразливих груп і не зважаючи на те, що природний приріст населення є одним з найвищих в Європі, кількість населення на території Карпатського Єврорегіону постійно скорочується, головним чином за рахунок еміграції (в тому числі нелегальної) та міграцій до міст [14].

Таблиця 2.1

Структура Карпатського Єврорегіону

Країни-члени	Регіони	Населення, осіб	Площа, км ²
Україна	Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області	6 429 900	59 000
Польща	Підкарпатське воєводство	2 370 654	18 683
Румунія	округи Сату Маре, Марамуреш, Бігор, Сучава, Ботошань, Зілаг, Харгіта	2 274 016	27 104
Словаччина	Кошіцький та Прешівський краї	1 111 177	10 459
Угорщина	області Боршод-Абауй-Земплен, Гайду-Бігар, Гевеш, Яс-Надькун-Солнок, Саболч-Сатмар-Берег, а також міста з обласним статусом – Мішкольц, Дебрецен, Егер, Ниредьгаза	2 609 114	28 639
Всього		14 794 861	143 885

Створення Карпатського Єврорегіону було результатом прагнення України сформувати нову модель інтеграції у світовий господарський простір. Проте за 20 років існування Міжрегіональна Асоціація «Карпатський

Єврорегіон» не зламала організаційних та правових бар'єрів і не стала юридичною особою відповідно до міжнародного права.

Згідно зі Статутом, асоціація не є новоствореною наднаціональною чи наддержавною установою, а лише виконує функції сприяння міжрегіональному співробітництву між партнерами. Натомість як окремі юридичні особи діють національні представництва в кожній з держав, котрі – з різним ступенем успішності та ефективності – працюють для досягнення мети Карпатського Єврорегіону, а саме сприяння транскордонному співробітництву між прикордонними регіонами – членами Асоціації.

Територіальна співпраця країн у межах Карпатського Єврорегіону на сьогодні, як правило, реалізується у двосторонньому форматі на рівні «точкових проєктів», а також у рамках окремих цільових програм у транскордонній, екологічній, гуманітарній, культурній сферах. Саме тому потенціал єдиного Карпатського простору як підґрунтя формування системної політики регіонального розвитку залишається не задіяним сповна [12].

Суттєвою залишається демографічна проблема, особливо для країн Європи, оскільки різниця у частці старіння порівняно з Україною у них на понад 10% більше. В Україні є високою щільність населення, хоча й суттєво нижча ніж у Польщі та значною кількістю міст і сіл.

З урахуванням високого інтересу України в євроінтеграції сьогодні можна вигідно використати своє розташування і спрямувати залишки репутації Карпатського Єврорегіону на стимулювання економічних партнерств громад [16].

Сучасна реформа місцевого самоврядування, яка відбувається в Україні з 2015 р., спрямована на створення спроможних територіальних громад. Нові об'єднання виходять на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом та отримують нові повноваження, оскільки цей рівень влади стає найближчим до людей: планування розвитку громади та формуванням бюджету; стимулювання економічного розвитку та залучення інвестицій; управління земельними ресурсами; розвиток місцевої інфраструктури;

надання житлово-комунальних послуг; організація пасажирських перевезень на території громади; громадська безпека та пожежна охорона; надання соціальних та адміністративних послуг; первинна медична допомога; освіта та культура. Водночас низка створених ОТГ потерпає від нестачі фінансового та людського ресурсу, що практично унеможлиблює надання суспільних послуг їх мешканцям у відповідних обсягах та якості [17, с. 4].

Рівень освіти населення є важливим чинником для аналізу ситуації на ринку праці. З цієї точки зору, Карпатський Єврорегіон відстає від середньостатистичного показника ЄС (хоча можна виявити позитивні тенденції): питома вага осіб з низьким рівнем освіти набагато вища, при цьому частку жителів регіону з освітою рівня коледжу або вищою освітою можна вважати низькою (за винятком великих міст). Основні причини – вибіркова еміграція і те, що державні видатки на розвиток освіти залишаються здебільшого нижчими за середній показник в ЄС. Висока кількість представників молодого покоління, які рано покидають навчання, у довгостроковій перспективі приносить шкоду ринку праці та потенціалу регіону. Системи освіти країн-партнерів мають значні розбіжності, які ускладнюють транскордонне співробітництво. Така ж сама ситуація склалася в системі охорони здоров'я та соціальному захисті.

Станом на кінець 2018 року в областях України, що входять до Карпатського Єврорегіону створено 107 об'єднаних територіальних громад (ОТГ): 40 – у Львівській області, 32 – у Чернівецькій, 29 – у Івано-Франківській та лише 6 у Закарпатській (частка громад, що об'єднались, складає у Закарпатській області – 5,9%). Багато ОТГ Карпатського Єврорегіону посідають останні сходинки рейтингів за рівнем зростання власних доходів і податкоспроможності [12].

Особливістю сформованих на території регіону громад є наявність ОТГ, до складу яких входять населені пункти, віднесені Законом «Про статус гірських населених пунктів в Україні» [12] до категорії гірських ($\frac{1}{4}$ ОТГ регіону) і визначені як такі, що мають недостатньо розвинуті сферу

застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність [12].

Аналіз цих критеріїв у розрізі ОТГ Карпатського Єврорегіону та України загалом (табл. 2.2) дозволив визначити, що ОТГ Карпатського Єврорегіону за площею вдвічі менші середньоукраїнського значення, проте характеризуються більшою середньою чисельністю жителів на громаду (9,0 тис. осіб на противагу 8,5 тис. осіб в середньому по ОТГ України), що пов'язане з особливістю формування адміністративно-територіальних одиниць первинного рівня в регіоні та високою густотою населення.

Таблиця 2.2

Порівняння середніх показників формування та розвитку ОТГ
Карпатського Єврорегіону та України в цілому

Показник	Україна	Карпатський Єврорегіон
Площа, км ²	237,9	108,7
Чисельність населення тис. осіб	8,5	9,0
Власні доходи на одну особу, грн.	3005,7	1805,0
Рівень дотаційності бюджетів, %	11,6	27,0
Капітальні видатки на одну особу, грн.	1453,3	1173,7
Питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без трансфертів), %	26,4	37,6

Рівень власних доходів на одну особу в ОТГ регіону суттєво нижчі (у 1,7 разу), ніж у середньому по Україні (рис. 2.1).

Питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ Карпатського Єврорегіону становить 37,6%, що в 1,4 раза більше, ніж у середньому по Україні.

Низка створених ОТГ сьогодні потерпає від нестачі фінансового та людського ресурсу, що практично унеможливорює надання суспільних послуг їх мешканцям у відповідних обсягах та якості [12].

Особливістю процесів створення ОТГ в Карпатському Єврорегіоні є наявність незначної кількості міських ОТГ (менше 1/5 ОТГ) та, зокрема, відсутність громад, утворених навколо міст обласного значення. Помітними є порівняно вищі показники економічного розвитку та фінансової спроможності

громад, центрами яких є міста (у регіоні таких громад десять). Середній обсяг власних ресурсів на одного мешканця в міських ОТГ становить 2231,2 грн., що в 1,4 разів більше ніж середнє значення по ОТГ регіону загалом [12].

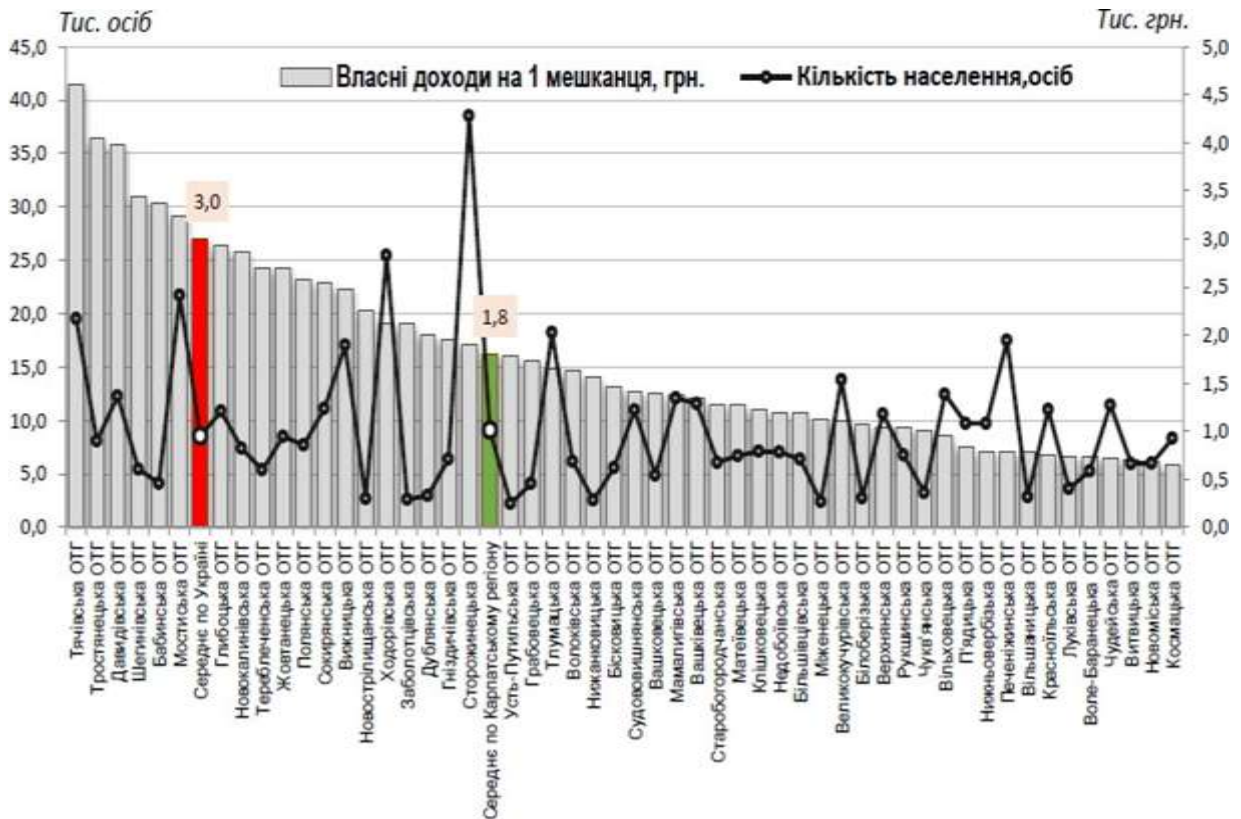

Рис. 2.1. Ранжування ОТГ Карпатського Єврорегіону за рівнем власних доходів на одну особу, 2022 р.

Джерело: [12]

Станом на 1 липня 2022 року в областях Карпатського Єврорегіону функціонує 109 ОТГ, що відповідає 44,1% громад, які мають утворитися відповідно до Перспективних планів областей регіону. Цей показник на 15,3 в.п. нижчий у порівнянні з питомою вагою ОТГ (59,4%), які вже сформовані в Україні серед запланованих у перспективних планах, і є результатом відсутності Перспективного плану формування територій громад Закарпатської області впродовж усього періоду реформи адміністративно-територіального устрою в Україні (його прийняття відбулося лише 26 вересня 2019 р. [10]), який не затверджувався через перешкоди на внутрішньо-регіональному рівні.

Вікову структуру населення громад Карпатського регіону характеризує розподіл населення на 4 категорії. У відсотковому співвідношенні діти (0-14 років) складала 18%, особи працездатного віку (15-59 років) – 57%, група населення віком 60-69 років – 15%, особи, старші за 69 років – 10% (рис. 2.2).

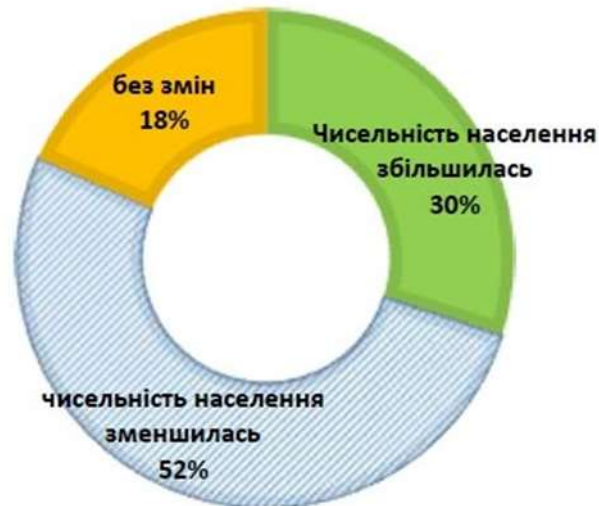

Рис. 2.2. Тенденції демографічних змін в ОТГ Карпатського регіону

Джерело: [12]

Порівняння ОТГ областей Карпатського регіону та України в цілому дозволяє акцентувати на неспроможності переважної більшості сформованих ОТГ до забезпечення розвитку територій.

Серед 806 ОТГ в Україні лише 158 громад відповідають переліченим критеріям, тобто 19,6%. Якщо не враховувати критерій чисельності жителів громади (не менше 5 тис. осіб), то спроможними до розвитку є 183 ОТГ. Серед громад з кількістю жителів до п'яти тисяч осіб 25 ОТГ є спроможними (8,5%); такими переважно є громади, на території яких розташовані та функціонують великі підприємницькі структури, які сплачують податки до місцевого бюджету [13].

У Карпатському регіоні питома вага спроможних (за означеними критеріями) складає 16 ОТГ – 13,9% (рис. 2.3). До таких віднесено:

1) вісім міських територіальних громад: Коломийська ОТГ, центром якої є місто обласного значення Коломия, Тячівська, Кам'янка-Бузька, Радехівська, Кіцманська, Хотинська, Іршавська та Заставнівська міські ОТГ з адміністративними центрами в містах-центрах районів;

2) вісім сільських та селищних громад: Зимноводівська та Ямницька ОТГ, які знаходяться в безпосередній близькості до міст-обласних центрів Львова та ІваноФранківська відповідно; Великомоствська, Вигодська, Славська, Жовтанецька та Меденицька сільські та селищні ОТГ, які характеризуються розташуванням та функціонування на території громад потужних підприємницьких структур [11, с. 15].

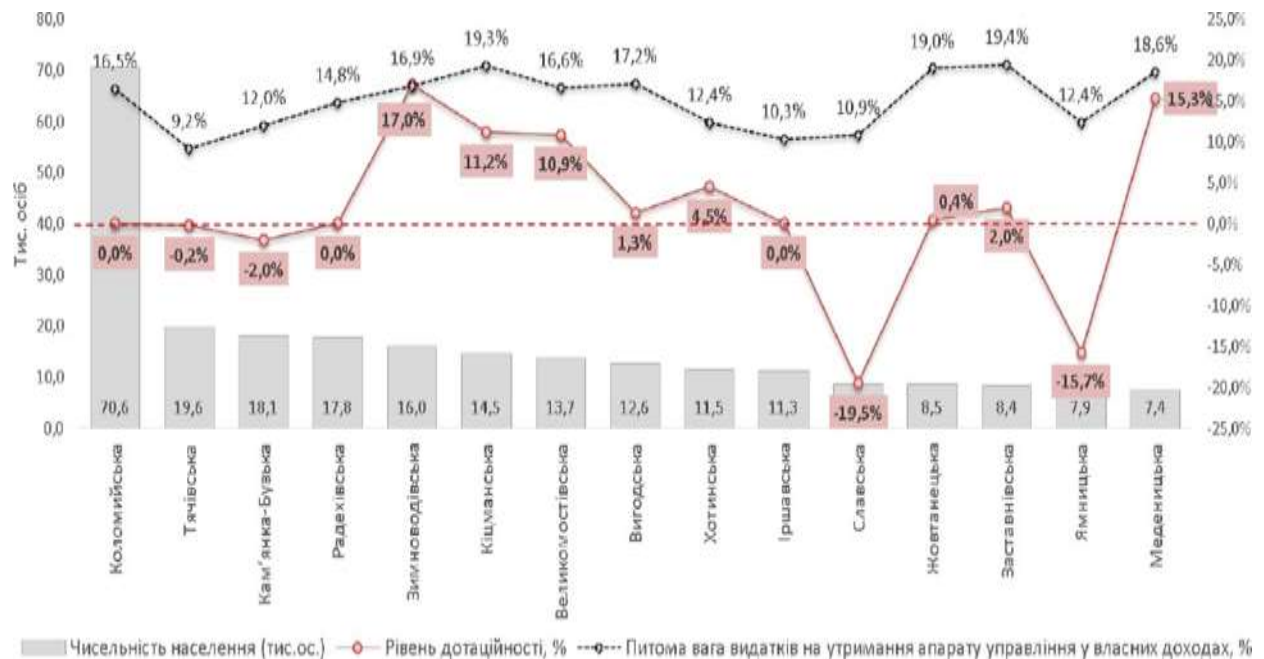

Рис. 2.3. ОТГ Карпатського регіону, які відповідають критеріям спроможності, 2022 р.

Джерело: [13]

Таким чином, з проведеного аналізу можна зауважити: переважна більшість сформованих ОТГ в регіоні та в Україні в цілому за аналізованими критеріями є неспроможною до подальшого розвитку. Серед ОТГ Карпатського регіону такі громади як Ланчинська, Воле-Баранецька та Витвицька більше 80,0% власних доходів витрачають на утримання власного апарату управління, а рівень дотаційності окремих громад (Новоміської, Ланчинської, Новицької, Переріслянської, Воле-Баранецької, Луківської, Вільшаницької та Витвицької) перевищує 50,0% (рис. 2.4) [13].

Зазначене дозволяє акцентувати на тому, що відсутність чітких критеріїв, згідно з якими відбувалося б формування ОТГ в Україні, сприяла утворенню громад, не здатних забезпечити розвиток власної території та

надавати якісні соціальні послуги, про що свідчить аналіз складу видатків бюджетів ОТГ [13].

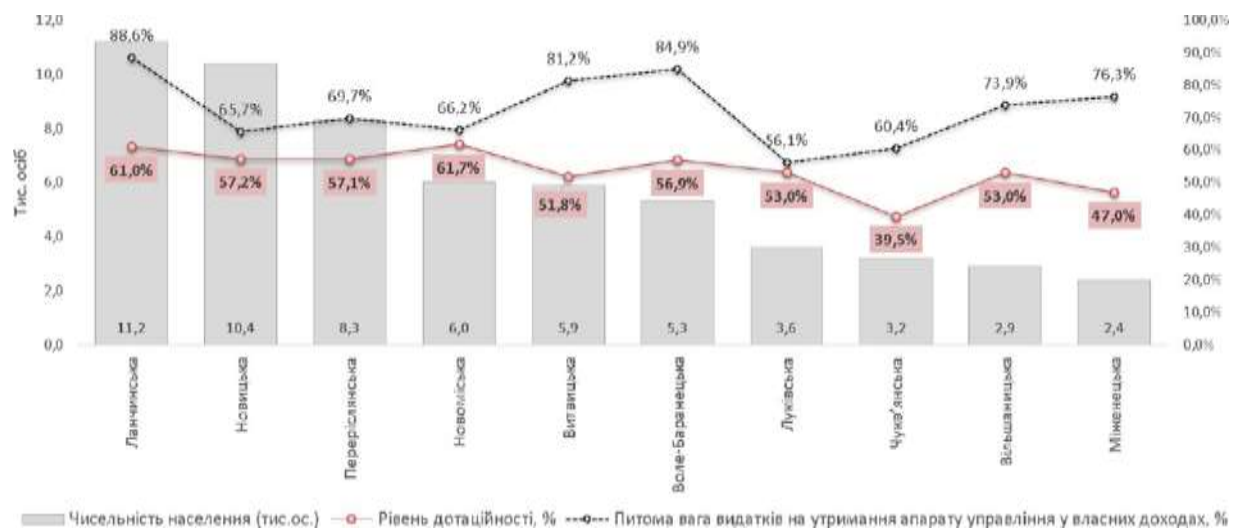

Рис. 2.4. ОТГ Карпатського регіону з найнижчими показниками спроможності, 2018 р.

Джерело: [13]

Проведений аналіз дозволив встановити, що ОТГ, які відповідають критеріям спроможності, характеризуються рівнем забезпечення видатків на одну особу за рахунок власних доходів місцевого бюджету 32,0%, тоді як ОТГ, які не відповідають цим критеріям, – 8,5% , тобто у 3,8 разів менше. Відтак, якщо перші за рахунок власних коштів можуть фінансово забезпечити надання якісних соціальних послуг та виконання повноважень, покладених на них, то громадам, які не відповідають критеріям спроможності, власних фінансових ресурсів вистачає лише на утримання органу самоврядування.

Утворення і діяльність Карпатського Єврорегіону відкриває значні можливості у справі активізації зовнішньоекономічних зв'язків та прикордонного співробітництва в практичному розрізі. Найважливішими слід назвати такі: вироблення і втілення в життя програм регіонального розвитку; виробництво конкурентоспроможної продукції на основі розроблених програм; можливість спільного використання енергетичних ресурсів; розвиток транспортного зв'язку на території КЄ, вирішення проблем

недостатньо розвинутої інфраструктури, збільшення притоку іноземного капіталу; розвиток системи охорони здоров'я, соціального захисту та культурного співробітництва; різнобічний розвиток туризму та рекреації в КЄ; вироблення спільної політики стосовно охорони навколишнього середовища; зміцнення європейського та атлантичного співробітництва [11].

За період діяльності «Карпатського єврорегіону» було впроваджено низку проектів транскордонного співробітництва. Серед них:

- зустрічі-консультації представників місцевих органів влади з іншими інституціями регіонального співробітництва, у тому числі й міжнародними (єврорегіони «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Маас-Рейн», Комітет регіонів ЄС, Комітет економіки Європи ООН); вступ до Асоціації європейських прикордонних регіонів; підтримка проектів захисту прав національних меншин;

- розширення мережі прикордонних переходів із сусідніми державами (зокрема, будівництво транспортного моста через річку Тису на україноугорському кордоні);

- налагодження безпосередніх зовнішньоекономічних контактів між територіями КЄ (заснування Асоціації карпатських торгово-промислових палат, створення та розвиток спільних підприємств, підтримка ВЕЗ, зокрема «Яворів», «Закарпаття», «Загонь», «Курортополіс Трускавець», ефективна діяльність українсько-польської та словацько-української торговопромислових палат (остання фінансується програмою ЄС PHARE CREDO);

- підвищення транзитної ролі прикордоння;

- залучення іноземних інвестицій (гірськопереробна, хімічна, деревообробна, нафтопереробна промисловість);

- організація семінарів, конференцій із проблем ведення промислової, фінансової та біржової діяльності в «Карпатському Єврорегіоні», проведення економічних форумів із питань транскордонного співробітництва;

- проектів із запобігання забрудненню довкілля та захисту природних ресурсів (українсько-австрійсько-румунський проект ECOPROFIT);
- здійснення заходів із зміцнення берегової лінії річок для зменшення негативних наслідків повеней (спільний проект України, Словаччини, Угорщини та Румунії зі створення системи гідроспоруд у прикордонних регіонах для запобігання загроз і повеней);
- профілактика зсуву ґрунтів;
- спільні заходи із забезпечення населення якісною питною водою;
- здійснення заходів щодо узгодження проектів на будівництво і реконструкції гідротехнічних споруд, критеріїв оцінки аналізів відборів проб води і її якості на прикордонних ріках і протипаводкові заходи та ліквідація аварійного забруднення водотоків;
- реалізація проекту «Протипаводковий менеджмент у Словаччині та Україні» (фінансується Датським агентством DANCEE), який передбачав установа на українській території шести автоматизованих вимірювальних станцій на річках Уж і Латориця з інтеграцією їх у наявну систему.

2.2. Транскордонне співробітництво та стратегічний аналіз просторової диференціації територіальних громад

Існуючі на сьогодні механізми співпраці в регіоні, головним з яких є Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна», потребують посилення як у частині стратегічного планування подальшого розвитку, так і створення професійних структур підтримки регіональної економічної співпраці (у формі агенцій чи центрів регіонального розвитку), а також розробки та апробації системних для усіх областей (і унікальних на теренах України) підходів підтримки ініціатив розвитку гірських територій, що дасть змогу підвищити ефективність використання потенціалу розвитку регіону. Окремим важливим пунктом є необхідність розробки системних рішень у частині підвищення професійного рівня осіб, заангажованих у

процеси регіонального розвитку – як представників органів державної влади та місцевого самоврядування, так і неурядових організацій. Безумовно, поставлені задачі вимагають постійної популяризації, для чого потрібно працювати над створенням платформ промоції регіону (форумів, виставок), а також відповідної конференційної інфраструктури в областях.

З метою комплексної реалізації поставлених завдань Асоціацією «Єврорегіон Карпати – Україна» було напрацьовано та подано для участі у конкурсі проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу, у рамках Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України проект «Карпатська мережа регіонального розвитку».

Завдяки реалізації проекту буде досягнуто таких результатів: розроблено пакет стратегічних документів у сфері розвитку гірського Карпатського регіону разом з пакетами конкретних проектів розвитку для кожної з областей; створено конгресово-конференційну інфраструктуру – збудовано Карпатський центр регіонального розвитку та придбано 4 мобільні конференційні павільйони; створено спільний для 4 областей інституційний механізм підтримки розвитку Карпатського регіону – Карпатський центр регіонального розвитку із залученням як обласних рад і облдержадміністрацій, так і професійних структур співпраці в регіоні; надано підтримку 12 агенціям місцевого розвитку у частині стратегічного планування; розроблено пакет пропозицій нормативно-правових актів; надано фінансову підтримку 40 пілотним проектам у 4 карпатських областях; підвищено професійний рівень 2000 осіб шляхом проведення навчань; забезпечено популяризацію міжрегіональної економічної співпраці шляхом проведення 8 заходів – фестивалів, форумів, виставок і ярмарків.

Передбачений проектом системний підхід до забезпечення інтеграції регіону Карпат, що передбачає стратегічне планування розвитку регіону, посилення інституціоналізації міжрегіональної співпраці за підтримки центральних органів влади, комплексні заходи з активізації громад регіону,

будівництво інфраструктури та закупівля обладнання, що полегшить взаємодію між регіонами, а також популяризація напрацювань та досягнень проекту мають на меті забезпечити сталий та довготривалий ефект. Створена спроможна інституція регіонального розвитку відповідатиме за утримання результатів проекту та реалізацію стратегії та плану заходів до неї. Напрацьована і апробована у рамках проекту програма підтримки ініціатив місцевих карпатських громад, котра адмініструватиметься Асоціацією «Єврорегіон Карпати – Україна», зможе фінансуватися за рахунок обласних бюджетів, а в перспективі – за кошти ЄС. Реалізація вказаної програми підтримки за європейськими стандартами дозволить карпатським громадам у майбутньому успішно аплікувати та отримувати фінансування з Європейського Союзу.

З урахуванням високого інтересу України в євроінтеграції, відкривається новий простір для більшості гравців Карпатського Єврорегіону, де можна вигідно використати своє розташування і спрямувати потенціал і залишки репутації Карпатського Єврорегіону задля стимулювання економікоорієнтованого міжнародного партнерства громад [16].

Приблизно 300 000 підприємств діють на території Карпатського Єврорегіону, більшість з них знаходяться в Угорщині, що чітко прослідковується відповідно до даних про щільність підприємств. Втім, більшість малих та середніх підприємств характеризуються слабким інноваційним потенціалом та обмеженими фінансовими ресурсами. Більшість транснаціональних корпорацій обирають міста Карпатського Єврорегіону як промислові об'єкти (наприклад, американські Steel and Whirlpool у Словаччині, Michelin і Bosch в Угорщині, Electrolux у Румунії, Asseco і Sanofi-Aventis у Польщі), тому інфраструктуру для бізнесу великих міст можна вважати розвиненою. Деякі з індустріальних парків і інкубаторів для малого та середнього бізнесу характеризуються низьким рівнем виробничих потужностей. Основні причини низького рівня використання включають недостатньо розвинену інфраструктуру, погане місце розташування, поганий

ринок праці, низький рівень або навіть відсутність бізнес-послуг. Посправжньому успішні промислові об'єкти, ті, які мають найвищий рівень працевлаштування, розташовані в містах-мільйонниках.

Крім того, столиці є центрами наукових досліджень, технологічного розвитку та інновацій. Незважаючи на значні відстані до столиць своїх країн, представлені регіони мають високу наукову активність. Тут знаходиться велика кількість університетів та коледжів, є багато різних інститутів, факультетів та закладів для інтенсивного навчання та підготовки кадрів, які охоплюють майже 200 тис. студентів. Університети та науково-дослідні установи мають високу наукову потужність та є центрами наукових досліджень, технологічного розвитку та інновацій, які забезпечують хорошу базу для кращого використання результатів наукових досліджень.

Показники ринку праці показують, що Карпатський Єврорегіон помітно відстає від середньоєвропейських показників. Існують деякі відмінності між країнами, а також між міськими та сільськими місцевостями. Транскордонна мобільність робочої сили незначна – переважно через недосконалість транскордонного ринку праці, мовний бар'єр і частково недоліки транспортної інфраструктури. Відсутність взаємного визнання дипломів заважає активації транскордонного ринку праці і затримує інші види співробітництва.

Наявність 10 міжнародних аеропортів сприяє легшому доступу до Карпатського Єврорегіону. Зовнішнє транспортне сполучення є також вирішальним чинником для розвитку туризму, який може бути визначено як одну з головних спільних сильних сторін Карпатського Єврорегіону (розгалужена мережа магістралей та прикордонних пунктів пропуску на території Карпатського Єврорегіону). Численні культурні та природні атракції створюють міцну основу для спільної розробки шляхів поліпшення привабливості регіону: об'єкти спадщини ЮНЕСКО; природні багатства, такі як 26 національних природних парків та інших природоохоронних територій, гори, печери, ліси, озера, річки; виноробні регіони і «винні» маршрути; музеї, архітектурне надбання (церкви та собори, замки, палаці, руїни), хоча

триваюча деградація об'єктів історико-культурної та архітектурної спадщини є проблемою; курорти на термальних водах; народне мистецтво і традиції; туристичні заходи та фестивалі.

Відповідно до цього, в Карпатському Єврорегіоні присутні різні види туризму: бальнеологічно-оздоровчий туризм; культурний, архітектурнорелігійний туризм; активний туризм (наприклад, походи, зимові види спорту, рафтинг, велоспорт, водний туризм та екотуризм); сільський туризм; гастрономічний туризм; діловий туризм.

Незважаючи на розлогий туристичний потенціал, цей сектор має подолати головні виклики щодо якості та кількості туристичної інфраструктури та послуг, а також недоліки у діяльності й організації туристичного маркетингу. Це негативно впливає на кількість туристів, кількість їх зупинок на ночівлю і середню тривалість перебування.

Сьогодні для Карпатського Єврорегіону характерними є суттєві проблеми: несприятливі умови ведення бізнесу, поганий стан транспортної інфраструктури, безробіття, низький рівень заробітних плат, відсутність сміттєпереробних заводів, неефективна реформа з децентралізації, низький рівень поінформованості населення, відсутність комунікації між громадянами та представниками влади, подвійне громадянство, широко розповсюджена трудова міграція, що провокує відтік за кордон інтелектуальних еліт і породжує брак кваліфікованих кадрів [5].

При цьому важливим для реалізації глокалізаційних стратегій є активна участь локальної спільноти як на етапах розробки, так і на стадії впровадження [31].

Сьогодні Європа продовжує виділяти кошти на різні сфери життя Карпатського Єврорегіону – розвиток місцевого бізнесу та освітньої сфери, ремонт доріг, оснащення КПП на кордоні, створення сміттєпереробної промисловості тощо, а центральна і місцева влада мало залучається до схожих ініціатив, перешкоджає оперативному надходженню допомоги до регіону й ефективному використанню коштів закордонної підтримки [15]. Тобто

суттєвий зовнішній вплив має стимулювати місцеву владу вдаватися до більш дієвих кроків, інакше процеси міграції будуть лише зростати.

Для аналізу асинхронності просторового розвитку може застосовуватися кластеризація територіальних громад. Така кластеризація за відповідними критеріями асинхронності і нерівномірності ілюструють просторову диференціацію територій. Низькі значення того чи іншого показника кластеру виступають індикатором проблемних територій з метою прийняття відповідних управлінських рішень. Окрім цього, важливим завданням просторової диференціації є виявлення економічної спеціалізації територій. Варто зазначити, що більшість методичних підходів вирізняються складністю обчислень і використанням надмірно великої кількості показників, частину з яких відсутня в офіційній статистиці. Основними відмінностями нашого методичного підходу до оцінки просторової диференціації територіальних громад є його комплексний характер, універсальність та простота проведення розрахунків, а також направленість на стратегічне бачення розвитку територій. Універсальний характер розробленого підходу передбачає його застосування для всіх територіальних громад та для будь-яких типів територій.

Алгоритм аналізу представлений на рис. 2.5. Першочерговим етапом стратегічного аналізу просторової диференціації є відбір індикаторів, що є в офіційній статистиці та характеризують різні аспекти розвитку територіальних громад (соціальні, економічні, екологічні) для формування інформаційної бази дослідження. Далі з метою оцінки напрямів та масштабів диференціації виконується розрахунок відібраних для аналізу індикаторів (середнє квадратичне відхилення; розмах варіації; коефіцієнт розмаху варіації; коефіцієнт варіації). Наступний етап передбачає формування груп (кластерів) територій за певними схожими параметрами і особливостями соціально-економічного розвитку.

Рис. 2.5. Алгоритм стратегічного аналізу просторової диференціації територіальних громад

Джерело: [7].

У цілому на сучасному етапі в розвитку Карпатського Єврорегіону та інших єврорегіональних структур настав переломний момент, коли від переважно політико-декларативного єврорегіонального співробітництва необхідно прискорено переходити до пріоритетів економічної співпраці і реалізації конкретних спільних господарських транскордонних проєктів. Економіки України, Польщі, Румунії, Угорщини та Словаччини, зокрема їх прикордонні регіони являють собою один з найпривабливіших в Центральній та Східній Європі плацдармів світового аутсорсінгу, зокрема в галузях машино- і приладобудування, розмаїті транспортно-логістичні можливості для забезпечення усього комплексу мультимодальних перевезень, близькість підприємств до потенційних споживачів, високий рівень розвитку існуючої транспортної мережі у вигляді залізниць, автомобільних доріг, водних та повітряних шляхів та їх високий інвестиційний рейтинг тощо. Широки

можливості для конкретизації транскордонного співробітництва, створення нових робочих місць надають інвестиційні проекти в розвиток індустріальних парків та кластерів, у транспортно-логістичну та енергетичну галузі.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА

Вагомими передумовами реалізації моделі сталого просторового розвитку в Україні стали проведені реформи щодо реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади у напрямі підвищення самостійності територіальних громад та формуванні нових відносин із зацікавленими стейкхолдерами. Основним завданням реформи децентралізації стало створення спроможних територіальних громад, які мають самостійно за рахунок власних ресурсів розв'язувати питання місцевого значення, де просторовий розвиток є головною та неодмінною частиною. Посилення процесу інтеграції територіальної громади та стейкхолдерів, зацікавлених у сталому розвитку територій, їх залучення до реалізації стратегічних цілей сталого просторового розвитку територій, стають важливими механізмами спільного розв'язання таких проблем, як зміна клімату, енергетична безпека та соціальна несправедливість тощо. Одним із завдань для представників місцевої влади є здатність приймати інтегровані, адаптивні та колективні управлінські рішення щодо організації просторового планування на мікрорівні та нанорівні (територіальні громади, поселенська мережа, виробничі об'єкти [7, с. 16]). Впорядкування просторового розвитку територій за правилами та принципами сталого розвитку зумовлює формування нового відповідного інституційного забезпечення, яке потребує детального дослідження та аналізу.

Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації – є одним із ключових напрямів системних суспільних трансформацій в Україні. Головною складовою цієї реформи є оптимізація просторової основи територій на основі адміністративно-територіального устрою. Важливим є те, що одночасно успішне здійснення реформи децентралізації тісно пов'язане з формуванням

нової генерації місцевих політиків, представників органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, бізнесу, які мають діяти в принципово нових умовах та потребують нових знань, умінь і навичок, а також втілення позитивного європейського досвіду в їх практичну діяльність [8]. В Україні новий адміністративно-територіальний устрій був сформований відповідно до рекомендації та норми Директиви No 1059/2003 Європейського Парламенту і Ради про встановлення спільної класифікації територіальних одиниць для статистики (NUTS) [9].

Це стало поштовхом для побудови сучасних територіальних систем, заснованих на засадах децентралізації, субсидіарності, балансу загальнодержавних інтересів з інтересами організацій, інституцій, населення територіальних громад. Оновлений адміністративно-територіальний устрій України є достатньо вдалим як з економічної, політичної, так і географічної точки зору. Сформовані сучасні територіальні системи мають відповідати принципам гнучкості та адаптації до змінних умов зовнішнього та внутрішнього середовища. Їх завданням стає організація сталого (збалансованого) просторового розвитку територій, де важливою складовою є визначення цілей та завдань просторового облаштування території, а також спроможність забезпечити просторовий розвиток на основі власних ресурсів, зберегти та примножити природні ресурси. Такі системи мають передбачити створення дієздатних моделей територіальної організації влади, децентралізації завдань, повноважень та відповідальності; формування спроможних територіальних громад відповідно до збалансованого розвитку на основі саморозвитку; вдосконалення державної регіональної політики. Відповідно виникає потреба щодо створення на системній основі нових інтегрованих механізмів поєднання цілей економічного, соціального, екологічного, культурного, інноваційного розвитку відповідних територій, їх взаємовідносин та взаємодії.

Одним із головних напрямів діяльності держави та територіальних громад є організація сталого просторового розвитку задля задоволення потреб

нинішнього покоління без обмеження можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Головним завданням цього напрямку – є донесення розумного підходу до кожного мешканця територіальної громади щодо дбайливого ставлення до екології та навколишнього світу.

У зв'язку з відсутністю чіткого розуміння щодо організації управління просторовим розвитком територій, ЄС спонукав країни активно знаходити національні результативні механізми забезпечення сталого просторового розвитку. З часом потреба враховувати просторовий вплив галузевих програм та витрат сприяла розробці неоднорідного набору концепцій, інструментів і процесів просторового планування у різних країнах ЄС. Розвиток політики територіального виміру ЄС сприяв тому, що системи територіального управління та просторового планування держав-членів стали одним із ключових компонентів інтегрованих стратегій розвитку ЄС та механізмів реалізації регіональної політики [12]. Для дослідження ролі, яку ЄС відіграє у формуванні національного територіального управління та просторового планування використовуються результати проєкту ESPON COMPASS. До складу дослідницької групи входять представники Делфтського технологічного університету, Провідного скандинавського та європейського дослідницького центру регіонального розвитку та планування «Nordregio», Політехнічного університету Турина, Університетського коледжу Дубліна, Польської та Угорської ака-демії наук, Академії просторового розвитку в Асоціації Лейбніца «ARL» [14]. У дослідженні брали участь 28 держав-членів ЄС, а також Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія. Головною метою досліджень було обговорення основних спільних рис та відмінностей, які характеризують європеїзацію територіального управління, просторового управління й планування, а також вивчення фактичного потенціалу та обміну досвідом. Слід зазначити, що вплив законодавства, політики та дискурсу ЄС у формуванні систем територіального управління й просторового планування, директиви та нормативні акти, які стосуються інших сфер, мають непрямий вплив на територіальне управління та просторове планування конкретної

країни. У більшості країн ЄС повідомляється про сильний або помірний вплив екологічного, енергетично-го законодавства щодо просторового розвитку. Кількість прийнятих нормативно-правових документів з 2000-х років помітно змінюється, зокрема зростає кількість екологічних директив ЄС. Цікаво, що прийняття галузевого законодавства всередині країн ЄС та загальний вплив і значення на просторо розвиток, слідує певній географічній моделі, що характеризується чіткою різницею між західними та східними країнами. Правова система, яка включає акти законодавства ЄС, прийняті в рамках Європейського товариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки й співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ називається «*acquis communautaire*». На етапі підготовки до вступу країни Сходу Албанія, Боснія і Герцеговина, Молдова, Північна Македонія, Сербія, Україна, Чорногорія, зазнали гли-боких і швидких змін з точки зору адаптації або створення нових інструментів і процедур просторового планування, а також зміни системи управління. Країни ЄС змінили своє територіальне управління та просторове планування як непрямої наслідок вимог законодавства ЄС. Оцінка впливу на навколишнє середовище та процедури стратегічної екологічної оцінки, є найважливішими рушійними силами змін разом із вимогами, впровадженими як наслідок рамок Natura [13]. З метою просторового планування ЄС значну увагу приділяє політики інтеграції та політики згур-тованості, адаптивності та залучення громадян [14]. Концепція інтеграції політики стає все більш поширеною в дебатах щодо просторового планування. Просторове планування часто розглядається як ключовий механізм для покращення політичної інтеграції як горизонтально, між сферами політики, так і вертикально, між ключовими суб'єктами політики на місцевому, регіональному, державному та міжнародному рівнях управління. Координація галузевих політик стає одним з основних стратегічних завдань сучасного просторового планування. Крім того, комплексний інтегрований підхід до просторо-вого планування є центральною ознакою та головною «традицією» просторового планування в Європі. Системи просторового планування були «модернізовані» в багатьох

країнах для кращого управління горизонтальною та вертикальною координацією політики. Наприклад, широко відомою є концепція «інтегрованого розвитку території», яка передбачає координацію інфраструктури, розвиток землеустрою та будівництва з соціальним та економічним розвитком [15].

У сфері реалізації Концепції – 2030 р. (Польща), запропоновано: послідовно фундаментально впроваджувати реорганізацію системи просторового планування та впровадження низки нових правових та інституційних рішень, що дозволяють побудувати узгоджену, ієрархічну систему просторового планування та управління, орієнтовану на реалізацію соціально-економічних цілей; встановлення пріоритетів інвестування та суб'єктів, відповідальних за їх реалізацію; формування національної просторової політики з урахуванням європейських вимірів; підвищення координаційної ролі просторової політики по відношенню до галузевих політик, які найбільше впливають на просторову ситуацію країни та окремих територій. Воєводства відповідно до Концепції – 2030 р. зобов'язані дотримуватись домовленостей, використовувати рекомендації, які стосуються розмежування функціональних територій та здійснення діяльності з планування у формі розроблення стратегій, планів та досліджень просторового розвитку [17]. Розробленням стратегічних документів з просторового розвитку на рівні Ради Європи займається окрема структура – Європейська Конференція міністрів, відповідальних за організацію просторового розвитку (CEMAT). З метою досягнення спільної мети Європейська Конференція міністрів об'єднує представників 47 держав – членів Ради Європи. Головною метою роботи CEMAT визначено: забезпечення сталого територіального розвитку європейського континенту; реалізація прав європейських громадян щодо сталого розвитку в територіальному вимірі; формування і розповсюдження нових ідей та ініціатив з питань просторового розвитку; сприяння територіальному виміру прав людини та демократії для сталого просторового розвитку європейського континенту [18]. За період роботи

СЕМАТ відбулося 17 спеціалізованих нарад, які організовуються на запрошення однієї з держав-членів. Результати обговорення ключових питань щодо організації сталого просторо-вого розвитку Європи враховано у таких важливих документах, як «Європейська хартія регіонального/просторового планування (Торремоліноська Хартія)», «Європейська стратегія регіонального планування», «Керівні принципи сталого просторового розвитку європейського континенту» [19].

Таким чином, відповідно до завдань євроінтеграції з просторового планування Україна має орієнтуватися передусім на діяльність європейських міждержавних структур, адже вона підписала Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським товариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, і прагне стати повноправним учасником цього об'єднання. 23 червня 2022 року лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, що вимагає реалізації певної програми реформування країни. Щодо сталого просторового розвитку, то у короткостроковій перспективі стратегічною метою України є процес переходу до сталого розвитку та забезпечення в першу чергу її економічної стабільності, еко-логічної безпеки та соціального добробуту населення. У довготерміновій перспективі акценти розвитку суспільства повинні спрямовуватись з економічного зростання на соціально-екологічний розвиток, а з матеріальних цінностей – на морально-етичні та інформаційні цінності. В галузі ратифікації міжнародних угод, в тому числі й тих, що стосуються сталого розвитку, Україна є учасником практично всіх природоохоронних конвенцій, зокрема: Орхуська Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля.

Україна взяла на себе зобов'язання змінити усталену практику стосовно надання громадськості екологічної інформації та права на звернення до суду з позовами на захист довкілля. Втілення у життя норм цієї Конвенції стало

доволі проблематичним, не останньою чергою через недостатній рівень екологічної свідомості українського суспільства. Однак позитивні зрушення у цій сфері все ж існують, і не тільки через активну діяльність різноманітних громадських екологічних організацій. У Комплексній програмі реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003–2015 роки визначено стратегію і шляхи розв’язання глобальних та загальносуспільних проблем в Україні з метою забезпечення сталого розвитку. Основними завданнями програми визначено іквідацію бідності, впровадження моделей сталого виробництва та споживання, спрямованих на забезпечення життєдіяльності людства, охорона і раціональне використання природних ресурсів, оптимізація ресурсної бази економічного та соціального розвитку. У Рамковій конвенції про охорону і сталий розвиток Карпат на основі багатосторонньої угоди між Польщею, Румунією, Чехією, Словаччиною, Сербією і Чорногорією, Угорщиною та Україною передбачено, що їх головною метою є зосередження спільних зусиль для збереження, відновлення та раціонального використання природних ресурсів Карпатського регіону. Документ служить основою для внутрішнього національного та транскордонного співробітництва, платформою для розробки та реалізації спільних політик, стратегій, програм і проєктів зі сталого, екологічно сталого розвитку. Конвенція передбачає активну співпрацю усіх зацікавлених сторін, тобто національних, обласних та районних органів влади, наукових установ, міжнародних інституцій, громадських неурядових організацій, приватного бізнесу та місцевих громад. Метою Концепції сталого розвитку населених пунктів є забезпечення виходу з кризи і створення умов для сталого розвитку населених пунктів на наступні 15 – 20 років. В Концепції наведено таке визначення сталого розвитку населених пунктів – це соціально, економічно та екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного

переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини».

Розвиток зовнішніх економічних зв'язків транскордонних територій є невід'ємною рисою їх сталого розвитку. На нинішній стадії соціально-економічного розвитку та міжнародної інтеграції забезпечити умови вирівнювання існуючих диспропорцій та подолати територіальні асиметрії може забезпечити активізація залучення інноваційних підприємств у процеси інтенсифікації інтеграційних зв'язків транскордонних територій. Вони мають стимулюватися суттєвими змінами, що спричинені переходом на засади постіндустріального та інформаційного суспільства, прийнятими пріоритетами сталого розвитку та відкритого доступу, досягненням сучасних параметрів якості життя. Стратегії розвитку всіх рівнів (макро-, мезо- та мікро) в таких умовах мають набувати все більше інноваційних рис за рахунок колаборації освіти, науки, бізнесу та влади. А в межах імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом важливо проводити узгодження законодавства України у відповідності до стандартів та критеріїв ЄС.

Необхідність переходу України на інвестиційно-інноваційну модель розвитку економіки для забезпечення реалізації стратегії входу України в групу розвинених країн світу є стратегічно усвідомленою та визнана безальтернативною [11]. Однак на практиці у національній економіці мають місце численні прояви недосконалості та протиріч регуляторної техніки, недоступність кредитних ресурсів та інші проблеми, які здійснюють стримуючий або негативний вплив на розвиток підприємництва. Як наслідок, зберігається критичний рівень інноваційно активних підприємств.

На даний час напрями стимулювання інноваційно активних підприємств у транскордонних регіонах країни – складова частина низки задекларованих

стратегій, проте важливо зробити процес переходу бізнесу в інноваційну сферу на транскордонних територіях продуктивним і безповоротним.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, слід відзначити, що, транскордонне співробітництво – це спільні дії, спрямовані на поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами та місцевими органами виконавчої влади України і територіальними громадами та відповідними органами влади сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством.

Транскордонне співробітництво є формою практичної реалізації взаємодії на локальних рівнях у напрямі забезпечення балансу соціальних, економічних, екологічних, культурних та інших зв'язків між всіма суб'єктами співробітництва та забезпечує кращі можливості для використання додаткового ресурсного потенціалу у напрямі сталого просторового розвитку. Воно дозволяє мобілізувати й ефективно використовувати ресурси територій, об'єднати зусилля регіонів сусідніх країн задля вирішення проблем транскордонного регіону, надання йому рис сталості та орієнтації на підвищення якості життя населення.

Визначальною є роль інституційної компоненти сталого просторового розвитку, яка містить формальні та неформальні норми та правила, які регулюють поведінку соціальних акторів, форми організації життєдіяльності суспільства, механізми, що забезпечують відтворення європейських та національних програм регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва.

За роки партнерства в реалізації міжрегіонального та транскордонного співробітництва українська сторона намагається інтегрувати його до цілісного, ретельно прорахованого механізму регіонального розвитку, що має базуватися на сталому просторовому підході та розвиненому інституційному підґрунті, давати довгостроковий стійкий ефект у вигляді гармонізованого комплексного розвитку держав і їх регіонів та забезпечувати поглиблення їх участі в міжнародних інтеграційних процесах.

Порівняння ОТГ областей Карпатського регіону та України в цілому дозволяє акцентувати на неспроможності переважної більшості сформованих ОТГ до забезпечення розвитку територій.

Утворення і діяльність Карпатського Єврорегіону відкриває значні можливості у справі активізації зовнішньоекономічних зв'язків та прикордонного співробітництва в практичному розрізі. Найважливішими слід назвати такі: вироблення і втілення в життя програм регіонального розвитку; виробництво конкурентоспроможної продукції на основі розроблених програм; можливість спільного використання енергетичних ресурсів; розвиток транспортного зв'язку на території Карпатського Єврорегіону, вирішення проблем недостатньо розвинутої інфраструктури, збільшення притоку іноземного капіталу; розвиток системи охорони здоров'я, соціального захисту та культурного співробітництва; різнобічний розвиток туризму та рекреації в КЄ; вироблення спільної політики стосовно охорони навколишнього середовища; зміцнення європейського та атлантичного співробітництва.

Територіальна співпраця країн у межах Карпатського Єврорегіону на сьогодні, як правило, реалізується у двосторонньому форматі на рівні «точкових проектів», а також у рамках окремих цільових програм у транскордонній, екологічній, гуманітарній, культурній сферах. Тому потенціал єдиного Карпатського простору як підґрунтя формування системної політики регіонального розвитку залишається не задіяним в повному обсязі.

Низка створених ОТГ в Україні сьогодні потерпає від нестачі фінансового та людського ресурсу, що практично унеможливлює надання суспільних послуг їх мешканцям у відповідних обсягах та якості. Більше того їх неспроможність виконувати покладені функції ставить під сумнів досягнення цілей реформи – відхід від патерналістської моделі розвитку та стимулювання соціально-економічного зростання громад на базовому рівні.

Розуміння переваг транскордонної співпраці сьогодні не викликає сумнівів, особливо у рамках Карпатського Єврорегіону. Це пов'язано зі

значним потенціалом даних територій і сучасним низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Тому потрібно зосереджувати додаткову увагу на питаннях глокалізації (глокалізаційних стратегіях), яка дозволяє суб'єктам центральної влади реалізовувати довгострокові цілі з експлуатації локальних особливостей території, або захисту локального соціально-економічного середовища від негативного впливу глобальних потоків знань, товарів, капіталу.

Розвиток зовнішніх економічних зв'язків транскордонних територій є невід'ємною рисою їх сталого розвитку. На нинішній стадії соціально-економічного розвитку та міжнародної інтеграції забезпечити умови вирівнювання існуючих диспропорцій та подолати територіальні асиметрії може забезпечити активізація залучення інноваційних підприємств у процеси інтенсифікації інтеграційних зв'язків транскордонних територій. Вони мають стимулюватися суттєвими змінами, що спричинені переходом на засади постіндустріального та інформаційного суспільства, прийнятими пріоритетами сталого розвитку та відкритого доступу, досягненням сучасних параметрів якості життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хвесик М.А., Бистряков І.К., Клиновий Д.В. Євроінтеграційний концепт забезпечення сталого просторового розвитку України. Регіональна економіка. 2018. No 4 (90). С. 5–16. URL: http://re.gov.ua/doi/re2018.04.005_u.php
2. Семененко І.М. Передумови інституціоналізації сталого розвитку регіону на засадах цільового управління підприємствами. БізнесІнформ. 2019. No 2.
3. Маруняк Є.О. Просторовий розвиток України в глобальній візії. Вісник Національної академії наук України. 2020. No 4. С. 73–83. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/170008>.
4. Servillo L., Tasan-Kok T., Cotella G., Özogul S., Purkarthofer E. & Santangelo M. European Journal of Spatial Development – Reloaded. European Journal of Spatial Development. 2022. No. 19(1). P. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6105260>
5. Giancarlo Cotella «Як Європа досягає успіху? Вплив політики Європейського Союзу на територіальне управління та просторове планування». OpenEdition Journals. 2020. No 94/3. URL: <http://journals.openedition.org/geocarrefour/15648>
6. Ладрех Р. Європеїзація внутрішньої політики та інституцій: приклад Франції. JCMS: журнал досліджень спільного ринку. 1994. No 32 (1). С. 69–88.
7. Бистряков І.К., Клиновий Д.В., Платформне забезпечення сталого просторового розвитку муніципальних утворень. У: Просторовий розвиток територій: традиції та інновації : Мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : ДКС Центр, 2020. 212 с. С. 16–18.
8. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні 2014. URL: <http://surl.li/epmtd> (дата звернення: 05.02.2023).

9. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС), No 1059/2003 від 26 травня 2003 року про встановлення спільної класифікації територіальних одиниць для статистики. Документ 984_005-03, чинний, поточна редакція – Прийняття від 26.05.2003. URL: <http://surl.li/epmth> (дата звернення: 06.02.2023).

10. 13th European Conference of Ministers responsible for Regional Planning (CEMAT) (Ljubljana, Slovenia, 16-17 September 2003) on «Implementation of strategies and visions for sustainable spatial development of the European continent». Ljubljana Declaration on the territorial dimension of sustainable development. URL: <http://surl.li/epmsc> (дата звернення: 06.02.2023).

11. Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту, Ухвалена на 12 й Сесії Європейської конференції міністрів, відповідальних за регіональне планування, 7-8 вересня 2000 року в Ганновер. URL: <http://surl.li/epnfg>

12. Вратислав Г. Європеїзація територіальності та її межі: територіальний вимір політики згуртованості ЄС та її різна реалізація, Європейські дослідження планування. 2023. Том 31. Випуск 4. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654313.2022.2091407>

13. Venables A.J. Equilibrium locations of vertically linked industries. International economic review. 1996. Vol. 37. No 2. P. 341–359.

14. Pietikainen S., Kelly-Holmes H. Chapter 1. Multilingualism and the Periphery. In book: Multilingualism and the Periphery. Oxford University Press, 2013. pp. 1- 16.

15. Центро-периферійні взаємодії в умовах децентралізації: регіональний і локальний вимір: монографія / Патицька Х., Гринчишин І., Лещух І. та інші. Львів: ІРД, 2021. 292 с.

16. Hirschman A.O. Review: Built in Destabilization: A. O. Hirschman's Strategy of Economic Development. Economic Development and Cultural Change. Vol. 8, No. 4, Part 1 (Jul., 1960), pp. 433-440.

17. Krugman P. Increasing returns and economic geography. *Journal of political economy*. 1991. Vol. 99. P. 483–499. 6. Friedmann J. *Regional development policy*. Boston: Mass. Inst. Techn. 1966. 279 p.
18. Shkuratov O., Khokhuliak O., Kushniruk T. The role of land resources in the financial provision of rural areas of Ukraine. *Scientific Papers: Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2022. Vol. 22. Issue 3. P. 643–648.
19. Мельник М. Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи до просторового аналізу. *Регіональна економіка*. 2014. № 3. С. 86–97.
20. Ільїна М.В., Шпильова Ю.Б. Просторова диференціація об'єднаних територіальних громад на прикладі Житомирської області. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 21(1). С. 88-92.
21. Щодо вдосконалення механізмів фінансування проектів українсько-польського транскордонного співробітництва. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua>.
22. Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва. Монографія. За ред. І.В. Артьомова, О.М. Ващук, О.М. Руденко. Ужгород: Вид-во Гранда, 2013. 612 с.
23. Україна ХХІ століття. Стратегія Реформ і суспільної консолідації: Експертна доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. Укладач А.В.Єрмолаєв. К.: НІСД, 2010.
24. Миколайчук М. Економічна політика регіонального розвитку в умовах глобалізації. Київ: «К.І.С.», 2009.
25. Приходько В.П. Діючі режими інвестиційної діяльності як інструмент протидії спаду приватних та прямих іноземних інвестицій в Україну / В.П. Приходько // СХІД : аналітично-інформаційний журнал. - № 5 (125). – С. 95-99.

26. Носа Н.О. Роль міжнародної асоціації інституції регіонального розвитку (МАІРР) в основі європейського співробітництва. В: Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: збірник наук. праць за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород 20. 04. 2012). Відп. ред. І.В. Артьомов. Ужгород: ЗакДУ. С. 137 -138.

27. Karel Stindl. How the slogan. Visegrad Group opened the door to Ukraine // The Visegrad Group. A Central European Constellation. // International Visegrad Fund. Adam Mickiewicz Institute. 2006. - 253 p.

28. Ukraine 2012. Report on transformation / 6-th Europe-Ukraine Forum. Budapest, 12-14 may, 2013 // Gorshenin institute. Institute for Eastern Studies, 2013.

29. Данкан Л., Вакерзінські А., Шторко Р., Пилипенко Н. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів. Теорія і практика». // Регіональна політика та транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України. Збірник наук. праць. Відпов. ред. Артьомов І.В. Ужгород,: Ліра, 2007. 456 с.

30. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 554. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF#Text>.

31. Тимечко І. Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритети розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2019. 444 с.

32. Єврорегіон «Карпати – Україна»: річний звіт / Асоціація органів місцевого самоврядування. 2014. 12 с.

33. Єврорегіон «Карпати – Україна» розпочинає реалізацію проекту «Мережа місцевого розвитку Карпатського єврорегіону – можливості для України. URL: <http://celdn.euroregionkarpaty.com.ua/index.php/news-of.html>.

34. Кулчар Т. Ф. Карпатський єврорегіон як основна форма транскордонного співробітництва в контексті східного розширення ЄС. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». Ужгород, 2013. № 1(30). С. 124–129.

35. Стратегія Карпатського єврорегіону – 2020. URL: <http://iardi.org/wp-content/uploads/2011/10/StrategKarpatia.jpg>.

36. Сухенко В. В. Питання транскордонного співробітництва у регіональній політиці Європейського Союзу: теоретичний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 22. С. 78–80.

37. Куйбіда В.С., Ткачук А. Ф., Толконов В.В. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів: зб. наук. праць. К. : Крамар, 2009. 242 с.

38. Гегедош К. В., Чучка І. М. Особливості та перспективи економічного співробітництва в міжрегіональній асоціації «Карпатський Єврорегіон». Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2016. Т. 21. Вип. 9 (51). С. 7-11.

39. «Єврорегіон Карпати – Україна». 10 років спільно для розвитку Карпат. Звіт про діяльність за 2008-2017 роки. 49 с.

40. Давимука О. О., Замікула М. О., Каракуц А. М., Кравченко В. В. Український фронтір: виклики для Закарпаття та Причорномор'я. Матеріали дослідження. ДМГО «Центр міжнародної безпеки», Національний інститут стратегічних досліджень. 2019. 148 с. URL: https://intsecurity.org/UAFrontier-UA_EN.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. Формування складових сталого розвитку

Джерело: побудовано на основі [16]

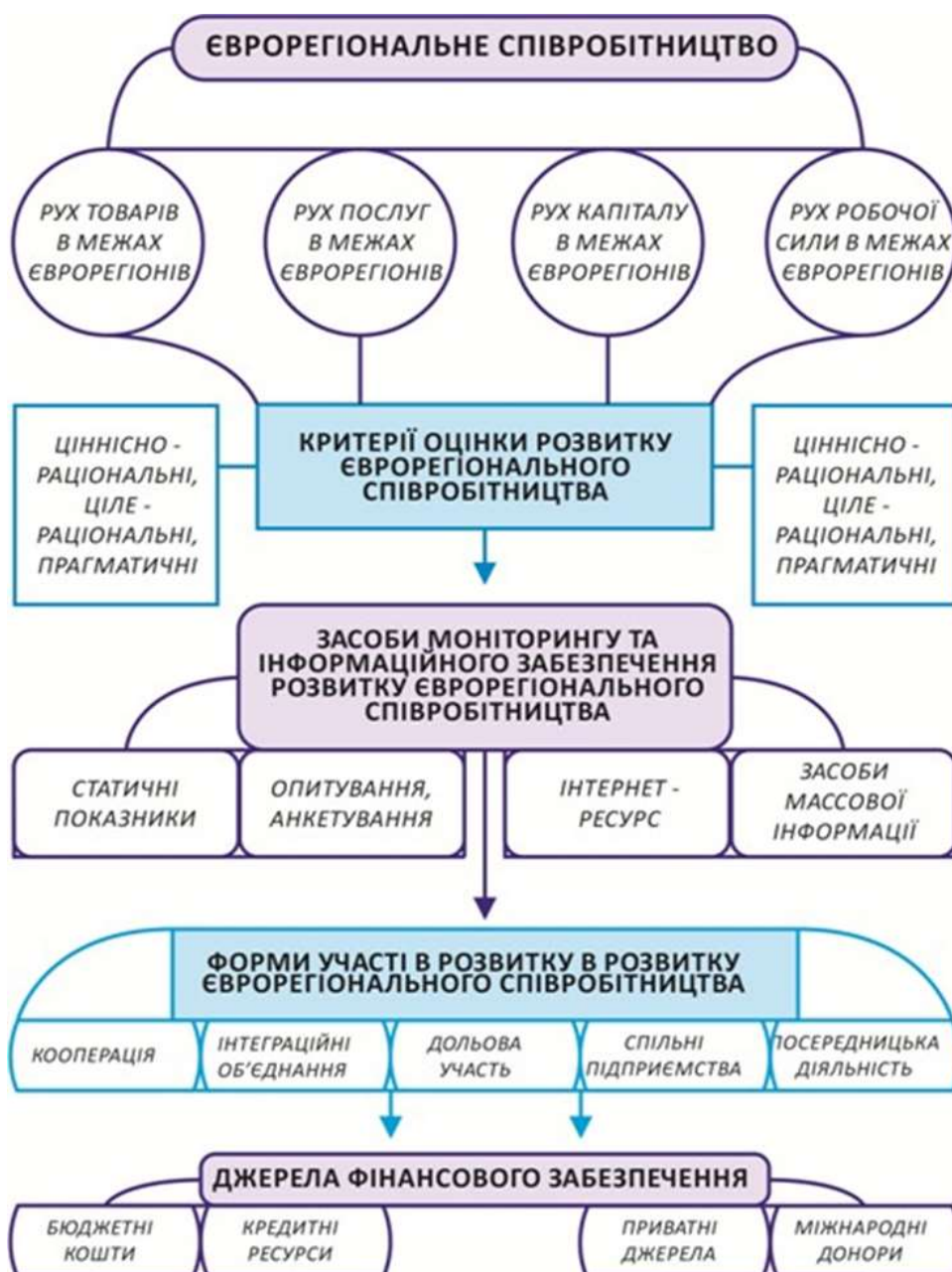

Рис. Механізм становлення зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах України
Джерело: побудовано на основі [7]